Papiaments, een historisch in het Europees deel van Nederland gesproken taal

Dr. Bastiaan D. van der Velden[1] bastiaanvandervelden (ad) hotmail.com

30 okt. 2019

Rapport t.b.v. Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

Dit rapport is een eerste analyse van het Papiaments als een historisch in het Europees deel van Nederland gesproken taal, geschreven in het kader van het bezoek van het comité van experts van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden van de Raad van Europa aan Nederland ter beoordeling van de inspanningen van Nederland als lidstaat bij het Handvest in het najaar van 2019. Doel is de vraag te beantwoorden of het Papiaments in het deel van Nederland waarvoor het handvest geratificeerd is een "regional or minority language" is.

> *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (CoE)*
> *Article 1. Definitions*
> *For the purposes of this Charter:*
>
> *a) the term "regional or minority languages" means languages that are*
>
> *i) traditionally used within a given territory of a State by nationals of that State who form a group numerically smaller than the rest of the State's population, and*
>
> *ii) different from the official language(s) of that State;*
>
> *it does not include either dialects of the official language(s) of the State or the languages of migrants;*

[1] Dit verkennende onderzoek naar het gebruik van het Papiaments in Nederland is geschreven met de hulp van meerdere informanten, ik wil dan ook Joyce Pereira, Ini Statia, Viola Heutger, Aart G. Broek, Willem Gijsen en Ruben Severina hartelijk danken voor hun inbreng.

Het Papiaments

Het Papiaments, de moedertaal van het merendeel van de inwoners van Bonaire, Curaçao en Aruba, is pas na 1634, en waarschijnlijk pas na de consolidering van de slavenhandel door de WIC, in het derde kwart van de zeventiende eeuw, ontstaan en ingeburgerd op de eilanden.[2] Er zijn waarschijnlijk weinig talen waarvan de naam voor de eerste maal 'bekend' wordt uit een juridisch document. Het verhaal gaat als volgt. Op 20 augustus 1747 werd een Nederlandse bark, de *Jonge Johannes* die tussen Curaçao en de Zuid-Amerikaanse kust voer, opgebracht door de Engelse kaper de *Defiance*. Het schip wordt met lading en bemanning overgebracht naar Newport op Rhode Island. Hier vindt een proces plaats om de rechtmatigheid van het kapen van het schip en de inhoud van de lading vast te stellen, waarbij de bemanningsleden worden ondervraagd. Als het een Spaans schip was, was het kapen rechtmatig, als het een Hollands schip was niet. Aan de kapitein werd de vraag gesteld welke taal de bemanning sprak. Het antwoord was: 'Broken Spanish, and broken Dutch what is called Poppemento Spanish.' Op de vraag of dat Poppemento op Curaçao algemeen werd gesproken, was het antwoord bevestigend.[3]

In de maatschappij van de ABC-eilanden vervult het Papiaments sinds het derde kwart van de zeventiende eeuw een belangrijke unificerende factor, waarbij alle geledingen in de maatschappij gebruik maakten van de taal, van de continu vanuit Afrika onvrijwillig binnenkomende slaven tot de hoogste ambtenaren van de WIC uit Europa. Tot slaaf gemaakten die aankwamen werden in de eerste weken onderwezen in de taal, kinderen van de WIC-beambten werden door hun kindermeisje, de yaya, grootgebracht in de taal. De Haseth schrijft: 'het gebruik van het Papiaments in vroeger tijd veel algemener dan wij nu aannemen. Immers, de aard van het Papiaments alleen al (communicatiemiddel tussen de verschillende bevolkingsgroepen) maakte kennis ervan onontbeerlijk: Portugese joden, blanke protestanten, slaven en in het begin ook Indianen spraken het met elkaar. In een (kleine!) slavenmaatschappij komt bovendien iedereen, ongeacht of hij nu man, vrouw of kind, slaaf of vrij is, in contact met 'de ander' […].'[4] Volgens de landsschoolmeester Gerrit Gijsbert van Paddenburg die in 1819 zijn *Beschrijving van het eiland Curaçao en onderhorige eilanden* publiceerde, was op Curaçao 'het Nederduitsch zoo bekend als het Arabisch'.[5] Dominee G.B. Bosch schrijft over de taaldistributie in de eerste helft van de 19e eeuw: 'op Curaçao en op de daarbij behoorende eilanden is een Spaansch patois, papiamento genaamd de taal, die de

Rapport van Comité Europees Kwartsjaarlijks Rapport Europees Charter voor Regionale of Minderheidstalen 2019

[2] Hiermee wil ik niet uitsluiten dat er oudere wortels zijn waaruit het Papiaments is voortgesproten, die discussie is echter geen onderdeel van dit betoog. E.F. Martinus, *The kiss of a slave* (Curaçao 1996) p. 7-8.

[3] D.S. Towle ed., *Records of the Vice-Admirality Court of Rhode Island 1716-1752* (Washington 1936) p. 420-439; zie tevens het nawoord bij: B.Th.J. Frederiks & J.J. Putman, *Woordenlijst der in de landstaal van Curaçao meest gebruikelijke woorden met Zamenspraken* (Bloemendaal 2004); W. Klooster, *Illicit Riches: Dutch Trade in the Caribbean, 1648-1795* (Leiden: KITLV Press 1998) p. 68-69; W. Jeffrey Bolster, *Black Jacks: African American Seamen in the Age of Sail* (Harvard: Harvard University Press 1997) p. 162 en 276.

[4] Carel de Haseth, 'Een bijdrage in de discussie over het ontstaan van het Papiaments', *De Gids*. Jaargang 153. Meulenhoff Nederland, Amsterdam 1990.

[5] Hij gaat verder: 'Niet alleen de Negers, Mulatten en andere kleurlingen spreken dit jargon, maar ook de blanken, vooral de blanke Creolen, wier kinderen, door Negerinnen gezoogd, door dezelve de eerste indrukken ontvangende, niets dan Creools of Papiaments spreken,'

Negers en gekleurden, die de kinderen der blanke bewoners en een groot gedeelte van het schoone geslacht bij voorkeur onder elkander spreken' (p. 212).

Iedereen sprak Papiaments, en ook tegenwoordig is het Papiaments de taal van de ABC-eilanden. Politieke debatten, populaire liedjes en eenvoudig een paar bemoedigend woord, in al deze uitingen staat het Papiaments centraal. Bij de volkstelling op de Nederlandse Antillen in 2001 werd vastgesteld dat Papiaments de meest gesproken thuistaal is van de inwoners van Bonaire. Voor 8.059 mensen op Bonaire (74,7% van de totale bevolking) is het de thuistaal. Thans spreekt zo'n 80 procent van de inwoners van Curaçao thuis het Papiaments. De taal wordt ook gebruikt op Aruba, waar het voor 69.4 % van de inwoners de moedertaal is.[6] Buiten de ABC-eilanden wordt de taal traditioneel gebruikt in Nederland, Venezuela en meer recentelijk de Verenigde Staten.[7] In het Europese deel van Nederland woont een significante Papiamentstalige minderheid. Voor Nederland bestaan geen exacte cijfers over het aantal mensen dat thuis Papiaments spreekt. Volgens het CBS woonden er op 1 januari 2007 in totaal 129.590 mensen met Antilliaanse en Arubaanse achtergrond, waarvan 78.683 tot de eerste generatie en 50.907 tot de tweede generatie behoren. Het is ook een tweerichtingsverkeer. Er vertrokken ongeveer evenveel Antillianen als er in 2013 kwamen. De groei van het aantal Antillianen komt vooral doordat er in Nederland kinderen geboren worden die tot de tweede generatie behoren. Het Papiaments blijft in Nederland de thuistaal voor veel gezinnen. Uit recent onderzoek blijkt dat van de Antilliaanse basisschoolleerlingen uit klas 6, 7 en 8 in Hoogvliet (gemeente Rotterdam) 45% enkel Papiaments met de ouders sprak, 20% Nederlands en 28% beide talen. [8] Als de kinderen werd gevraag welke talen de ouders onder elkaar spraken was het antwoord 64% Papiaments en 17% Papiaments en Nederlands. [9]

Rapport Adv Committee of Experts on the European Charter for Regional or Minority Languages 2015

Naar Nederland

Vanaf de bezetting van Bonaire, Curaçao en Aruba door de Nederlandse WIC in de jaren na 1634 vindt er een heen en weer gereis plaats tussen de eilanden en Nederland. Op de ABC-eilanden ontwikkelden zich in de zeventiende- en achttiende eeuw drie grote bevolkingsgroepen die sterk van elkaar verschilden in afkomst, sociale status en geloof. De eerste groep bestond uit protestantse blanken, veelal uit Europa (Nederland, Noord-Frankrijk, Duitsland en Zwitserland) afkomstige ambtenaren die voor de West Indische Compagnie werkten, de tweede groep waren de Sefardische joden, de derde bestond uit in

[6] CBS onderzoek in 2007, CBS Aruba.

[7] Silvia Kouwenberg, 'The Dutch-speaking Caribbean'. In: Ulrich Ammon, Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Peter Trudgill (eds.): *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society. Volume 3* (Berlin: Mouton de Gruyter 2004) p. 2105-2114.

[8] Paul Vedder, *Antilliaanse kinderen : taal, opvoeding en onderwijs op de Antillen en in Nederland* (Utrecht: Van Arkel 1995) p. 63; Kook & Vedder, De onderwijssituatie van Antilliaanse en Arubaanse kinderen […] 1989.

[9] Het Nederlands en het Papiaments komen elkaar soms heel na. In een taalkundige studie is voor de taalvariant van het Nederlands van de ABC-eilanden de term 'Curaçaos-Nederlands' gecreëerd, een taal met grote invloeden en een woordenschat overgenomen uit het Papiaments. Nicoline van der Sijs ed., *Wereldnederlands, Oude en jonge variëteiten van het Nederlands* (Den Haag: SDU 2005) p. 31. Ook wel Antilliaans-Nederlands (bij A.J. Vervoorn, *Antilliaans Nederlands* (Den Haag: Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken z.j. [1976]).

Afrika tot slaaf gemaakte, veelal rooms-katholieke, Afro-Curaçaoënaars en hun vrijgelaten nakomelingen. Uit alle drie de groepen kwamen in de zeventiende- tot negentiende eeuw personen naar Nederland.

Gouverneur Stuyvesant maakte in 1656 een reis van Curaçao via Amsterdam naar Nieuw-Amsterdam, vergezeld door zijn echtgenote, kind en een neger.[10] In de Doop-, trouw- en begraafboeken van Dordrecht treft men het huwelijk van Lowijs de Bonaire aan op 11 juli 1649.[11] De jurist Bijnkershoek behandelde de zaak van een gevluchte Curaçaose slaaf die in 1736 in Nederland terecht was gekomen en dacht nu een vrij man te zijn, maar hier door zijn eigenaar werd teruggeëist.[12] De Amsterdamse schepenbank verklaard hem vrij. De Hoge Raad redeneerde anders. Op grond van regels uit de Digesten en de Codex over gevluchte slaven werd vastgesteld dat de slaaf niet vrij kon zijn, omdat hij niet naar een ander koninkrijk was gevlucht, maar binnen de Republiek was gebleven.[13] In Nederland hebben in de 18e eeuw meerdere slaven uit Curaçao ten overstaan van een notaris manumissie verkregen, het rechtsinstituut slavernij bestond hier niet, maar blijkbaar vonden de notarissen wel de juridische formulering om de slavernij te beëindigen.[14] Dit heen en weer reizen van families met personeel tussen de ABC-eilanden en Nederland blijft een constante factor in de 18e en 19e eeuw.[15] Andere groepen die in de 19e en 20ste eeuw deze reis maken, zijn de studenten, zeelieden, militairen en na 1960 ook arbeiders.[16]

Een traditioneel werkliedje, gezongen door Jeffie Doran van Leliber, opgeschreven door pater Brenneker (*Sambumbu*, 1974, p. 2284) toont de centrale rol van het Papiaments en de onzekerheid die verbonden was aan de reis naar een land waar een vreemde taal werd gesproken:

Mi bai Ulanda Ze welo
cu mi bai Ulanda Ze welo
min ta papia frances
min sa papia ulandes
papia corsou bai Ulanda
papia ingles si

Report of the Committee of Experts on the European Charter for Regional or Minority Languages - 2019

10 J.A. Schiltkamp, 'Bestuur en rechtspraak', in: *Honderd jaar codificatie [...]* (Arnhem: Gouda Quint 1969) p. 138.
11 Doop-, trouw- en begraafboeken van Dordrecht, 11.20 Trouwboek, nadere toegang op inv.nummer 20 van archieftoegang 11.
12 B.D. van der Velden, *Ik lach met Grotius, en alle die prullen van boeken, een rechtsgeschiedenis van Curaçao* (A'dam: SWP 2011).
13 C. Bijnkershoek, *Observationes Tumultuariae*, deel 4, no. 2966.
14 Bijvoorbeeld: Oud Archief Curaçao (Nationaal Archief), toegangsnr. 1.05.12.01, inv.nr. 221, nr. 67, 1 april 1794, Volgens een notariële akte van 15 juni 1792, gepasseerd voor de notaris Jacob van Marken Cornelisz te Weesp wordt de neger Amsterdam gemanumitteerd door de koopman Hendrik Schimmel. Zie ook: E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986) p. 145.
15 E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986) p. 228.
16 *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae, 1575-1875. Accedunt nomina curatorum et professorurn per cadem secuia.* [Ed. Guilielmus du Rieu] (Hagae Comiturn: M. Nijhoff 1875); *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae, 1875-1925.* Bijeengebracht door dr. J.E. Kroon (Leiden: Sijthoff 1925). Voor militairen kan men bijvoorbeeld de militieregisters raadplegen, Stadsarchief Utrecht.

papia spanjolo
mi bai Ulanda Ze welo
mi bai Ulanda.

Vrij vertaald: Ik ga naar Holland, Ik ga naar Holland, mijn God ik spreek geen Frans, geen Hollands, alleen de taal van Curaçao, en Engels en Spaans. Ik ga naar Holland.[17]

In Nederland aangekomen, het land van die vreemde taal, moest een sociaal netwerk opgebouwd worden. Het specifieke van de Afro-Antilliaanse bevolkingsgroep dient onderstreept – maar zeker ook nader onderzocht – te worden, namelijk het grote aanpassingsvermogen aan nieuwe omstandigheden, en het relatieve gemak waarin nieuwe vertrouwensstructuren werden gecreëerd, bij aankomst in de Cariben, maar ook in de Lage Landen: 'Forced immigrants of different ethnic backgrounds who crossed the Atlantic on the same slave ship referred to one another as brothers and sisters, an imagined kinship that persisted after dropping anchor.'[18] Een eerste baanbrekende studie naar de Nederlanders van Antilliaanse afkomst is E. Maduro's 'Nos a bai Ulanda. Antillianen in Nederland, 1634-1954' uit 1986.[19] In het onderzoek naar 'migranten' in de 17e eeuw heeft in de afgelopen jaren een vernieuwing plaatsgevonden van de beschrijving van individuele personen naar een reconstructie van een Afro-Atlantische gemeenschap in Nederland.[20] Recent onderzoek in Amsterdam toont aan hoe personen met een Afro-Atlantische achtergrond in het Amsterdam van de 17e eeuw in korte tijd een hechte gemeenschap vormen waar zij elkaar onderling ondersteunen.[21]

Niet alleen in gezelschap van hun meester arriveerden slaven in Nederland. Meerdere matrozen die door hun eigenaar waren meegegeven aan schippers om als matroos te werken, kwamen na een kaping door Spaanse schepen, via een lange omweg in Nederland aan. De WIC zag zich genoodzaakt de zeelieden op kosten van hun eigenaar naar Curaçao terug te sturen. Slaven waarvan de eigenaar niet vast te stellen was dienden op Curaçao verkocht te worden, de baten gingen in de kas van de WIC. Vrije mulatten die na vergelijkbare avonturen

Report of the Committee of Experts on the Charter for Regional or Minority Languages 2019

17 Er zijn bij Brenneker liedjes met vergelijkbare strekking. Joos van Rooi Santu zingt een sterk verhaal van een slaaf die in een bootje naar Holland roeide en terug kwam op een groot schip.
Ah na Ulanda awe mes
ma na wadan eh
ma ta cos a socedemi awe
ahe na Ulanda eh
ma na wadan awe.
18 Aviva Ben-Ur, 'Relative Property, Close-Kin Ownership in American Slave Societies', *Nieuwe West-Indische Gids*, 1 jan. 2015, Vol. 89: Issue 1-2.
19 E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda. Antillianen in Nederland, 1634-1954', in: G. Oostindie en E. Maduro (eds.), *In het land van de overheerser ii. Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986) p. 133-244.
20 Mark Ponte, 'Al de swarten die hier ter stede comen', Een Afro-Atlantische gemeenschap in zeventiende-eeuws Amsterdam, *TSEG* 15 (4) p. 33-62. Zie ook: K. Fatah-Black en M. van Rossum, 'Slavery in a "slave free enclave?" Historical links between the Dutch Republic, empire and slavery, 1580s-1860s', *Werkstatt Geschichte* 66-67 (2014) p. 55-74. C. Haarnack & D. Hondius, 'Swart in Nederland – Afrikanen en Creolen in de noordelijke Nederlanden vanaf de Middeleeuwen tot de twintigste eeuw', in: *Black is beautiful. Rubens tot Dumas* (Zwolle 2008) p. 88-107.
21 Mark Ponte, 'Al de swarten die hier ter stede comen', Een Afro-Atlantische gemeenschap in zeventiende-eeuws Amsterdam, *TSEG* 15 (4) p. 33-62.

uit Nederland terug werden gezonden, dienden bij aankomst in dienst van de WIC te treden om de gemaakte kosten te vergoeden.[22]

Brief van een scheepskapitein aan zijn vrouw en kind

Documenten over het gebruik van het Papiaments door personen in Nederland in de 18e eeuw zijn schaars, maar ze bestaan. Een handgeschreven brief uit 1775 is lange tijd gezien als het eerste geschreven stuk van het Papiaments beschouwd. Het is een brief van een koopman met de naam Andrade aan zijn geliefde.[23] Recentelijk is een brief gevonden die getuigt van de rol die het Papiaments speelde in een gezin uit Curaçao, waarvan de vader in Rotterdam woonde. Deze werd gevonden tussen brieven die uit Curaçao naar Holland zijn gestuurd, maar door Engelse oorlogsschepen in beslag zijn genomen. In 1783 schrijft Anna Elisabeth Schermer-Charje in naam van haar pasgeboren zoontje Jantje Boufet Schermer aan haar echtgenoot en vader Dirk Cornelis Schermer. Dirk reisde heen en weer tussen Curaçao en Nederland. Vanuit Rotterdam stuurde allerlei handelswaar naar Curaçao, waar zijn vrouw en zijn schoonvader dit voor hem zouden moeten verkopen.[24] De tekst van het briefje van Jantje Boufet Schermer, dat nooit bij zijn vader aankwam, met een letterlijke vertaling in modern Nederlands:

Mi papa bieda die mi Courasson
'Mijn papa, leven van mijn hart'
bieni prees toe seeka bo joego doesje
'kom snel (dicht) bij je lieve kind'
mi mama ta warda boo, mie jora toer dieja pa mie papa
'mijn mama wacht op jou, ik huil iedere dag/ de hele dag om mijn papa'
Coemda Mie groot mama pa mie ie mie tante nan toer
'groet mijn grootmoeder voor mij en al mijn tantes',
papa doesje treese oen boenieta son breer pa boo jantje
'lieve papa, breng een mooie hoed mee voor je Jantje'
adjoos mie papa bieda die mi Courasson
'dag mijn papa, leven van mijn hart'
djoos naa boo saloer pa mie i pa mie mama
'God geve jou gezondheid voor mij en voor mijn mama'
mie groot mama ta manda koemenda boo moetje moetje
'mijn grootmoeder stuurt jou heel veel groeten'
mie ta bo joego Doe[s]je toena mortoo

Rapport ter Completie of Erkenning van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[22] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986) p. 146.
[23] R. Severing & Ch. Weijer, 'Gaining perspective on Papiamentu: Milestones and achievements'. In: N. Faraclas, R. Severing, Ch. Weijer & E. Echteld (ed.), *Crossing shifting boundaries. Language and changing political status in Aruba, Bonaire and Curaçao* (Willemstad: Fundashon pa Planifikashon di Idioma/Universiteit van de Nederlandse Antillen 2010) p. 13-28.
[24] Marijke van der Wal, 'Mie alma dousje & mi courasson. Creools tussen Curaçao en Rotterdam', in: *Daer wij ul boogelijck voor bedancken. Brieven belicht voor Wikiscripta Neerlandica* (Leiden 2011) p. 31-37.

'ik ben je geliefde kind tot aan de dood'

Jan Boufet Schermer

Dit heeft uw Jantje geschreeven, nogmals adjoos vart wel

'Dit heeft uw Jantje geschreven, nogmaals adieu, vaarwel'.

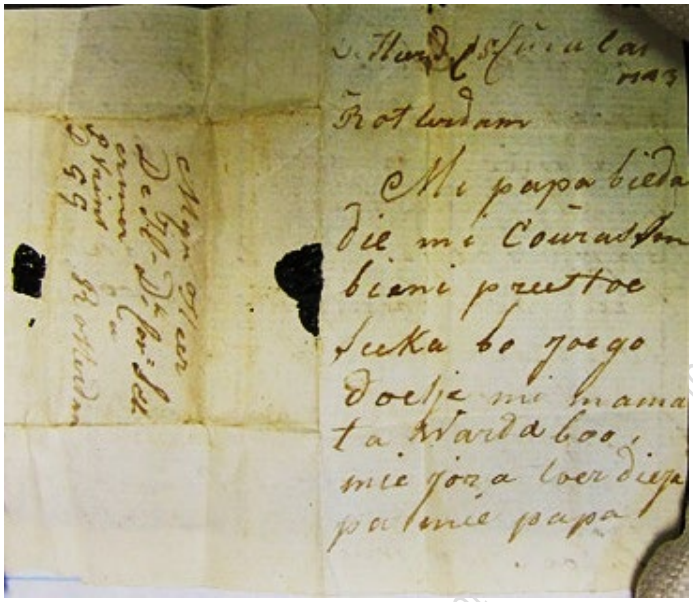

Het briefje van Jantje.[25]

Uit het eind van de achttiende eeuw dateert ook een briefwisseling tussen het echtpaar Coerman, zij is van het eiland, hij woont pas een paar jaar op Curaçao, waarin Papiamentse woorden voorkomen – aan te nemen is ook in de brieven die hij haar uit Nederland verzond.[26]

Sideron aan het hof van Oranjes

Meerdere Afro-Curaçaoënaars reizen naar Europa. De secretaris van de Raad van Curaçao, mr. Petrus Bernardus van Starckenborgh krijgt in maart 1787 bijvoorbeeld verlof om naar Nederland te gaan, samen met zijn echtgenote, de 'neeger James en het sambose meysje Maria'. De studie van Esther Schreuder naar de levens van Cupido en Sideron onderzoekt de aanwezigheid van zwarte bedienden aan het hof van Oranjes in de zeventiende, en vooral achttiende eeuw.[27] Guan Anthony Sideron (1756-1803) kwam begin maart 1763 vanuit Curaçao naar de Republiek.[28] Dit gebeurde kort voor de installatie van Willem V als

[25] In een brief van Anna Elisabeth Schermer-Charje aan Dirk Cornelis Schermer van 6 januari 1783 komen ook meerdere Papiamentse woorden en korte zinnen voor (Signature HCA 30-370) http://brievenalsbuit.inl.nl.
[26] J. Kooyman, 'Hubertus Coerman en zijn Sero Sabilica', *West-Indische Gids*, 1959, Volume 39: Issue 1. Carel de Haseth, 'Een bijdrage in de discussie over het ontstaan van het Papiaments', *De Gids*. Jaargang 153. Meulenhoff Nederland, Amsterdam 1990.
[27] E. Schreuder, *Cupido en Sideron, twee moren aan het hof van Oranje* (Amsterdam 2017).
[28] https://www.haagshistorischmuseum.nl/tentoonstelling/afrikaanse-bedienden-aan-het-haagse-hof

Rapport to the Committee of Experts on the Charter for Regional or Minority Languages 2019

erfstadhouder. Cupido en Sideron waren bij deze plechtigheid aanwezig. Over de taal of talen die Sideron sprak zijn geen gegevens bekend.

Studenten en andere Antillianen in Nederland in de 19e eeuw

In de negentiende eeuw komt er een kleine stroom van Curaçaoënaars opgang die in Nederland studeren, maar dit fenomeen bestond al lange tijd.[29] In de zeventiende eeuw was aan een Nederlandse universiteit één student uit Curaçao ingeschreven, de op het eiland geboren WIC-directeur Jacob Beck studeerde rechten. In de achttiende eeuw steeg dit tot twintig studenten. In de negentiende eeuw studeerden zeker 57 studenten uit Curaçao in Nederland.

Tabel 1.
Studenten, geboren op de Nederlandse Antillen, ingeschreven aan Nederlandse universiteiten, 1634-1900.

Geboorte-eiland	Leiden	Utrecht	Groningen	Amsterdam[1]	Harderwijk	totaal
Curaçao	30	23	10	7	3	73
Aruba	—	—	—	—	—	—
Bonaire	—	—	—	—	—	—
Sint Eustatius	5	1	1	1	—	8
Sint Maarten	1	1	—	—	—	2
Saba	—	—	1	—	—	1
totaal	36	25	12	8	3	84

1. Amsterdam vanaf 1877.
Bron: Leiden: Album Studiosorum 1875, 1925; Utrecht, Groningen, Amsterdam, Harderwijk: Onderzoeksproject S. Criens.
Overgenomen uit: E. Maduro's 'Nos a bai Ulanda. Antillianen in Nederland, 1634-1954'

In 1825 promoveerde in Utrecht William M. Forbes 'ex colonia Curaçao' – waarbij de colonia Curaçao staat voor het geheel van de ABC-eilanden.[30] In 1827 melden zich drie van Curaçao afkomstige studenten bij de Utrechtse universiteit. Twee gaan medicijnen studeren en 'Guillielmus van Uytrecht ex insula Curaçao' schrijft zich in als rechtenstudent.[31] Henricus Willem de Quartel (1807-1885) promoveerde op 23 april 1830 op een proefschrift met de titel *De adoptione, secundum jus Romanum atque hodiernum* in Utrecht.[32] Petrus C. Prince promoveerde in Utrecht op een proefschrift met de titel *'Specimen juridicum inaugurale sistens titulum codice civili de mandato'* op 1 maart 1836 met als beoordeling magna cum laude. Janus

[29] Zie voor de 18e eeuw: L. Knappert, 'Naamlijst van West-Indische studenten te Leiden, Utrecht, Groningen, Harderwijk, 1701-1813', in: *Bijdragen v. Vaderl. Geschied- en Oudheidk.*, 6e reeks, 10 (1930), p. 291-300. B.D. van der Velden, *Ik lach met Grotius, en alle die prullen van boeken, een rechtsgeschiedenis van Curaçao* (Amsterdam: SWP 2011).
[30] Geboren in 1802; W.M. Forbes, *De judice ejusque officio apud Romanos* (Utrecht: Paddenburg 1825); J. G. van Cittert-Eymers ed., *Album promotorum der Rijksuniversiteit Utrecht, 1815-1936* (Leiden: Brill 1963) p. 14.
[31] Rijksuniversiteit Utrecht, *Album studiosorum Academiae Rheno-Traiectinae 1636-1836* (Utrecht: Beijers 1886) p. 270.
[32] Hendrik Willem de Quartel, geboren 18 mei 1807 in Curaçao. Hij was na zijn studie procureur des Konings op Curaçao. Overleden op 18 augustus 1885 in Curaçao. J. G. van Cittert-Eymers ed., *Album promotorum der Rijksuniversiteit Utrecht, 1815-1936* (Leiden: Brill 1963) p. 23.

Schotborgh promoveert in 1839 in Utrecht.[33] Er volgen er meer, Albert Kikkert Schotborgh, 'ex insula Curacao' promoveert in 1837[34], Johannes van Wijngaarden (1823-1903) promoveerde in Utrecht op 26 juni 1848 op stellingen, Janus I. Schotborgh in 1850 in Groningen.[35] Rudolf W.C. van den Wall Arnemann (geb. 1856) promoveerde op 7 juli 1879 op 'De misdaad van abortus'.

Als eind 1859 de voorzitter van het gerechtshof te Curaçao, mr. Jacob Bennebroek Gravenhorst, komt te overlijden, verschijnt in het *Weekblad van het regt* een kort *In memoriam*.[36] De in 1802 op Curaçao geboren Gravenhorst werd voor zijn opleiding naar Amsterdam en Utrecht gezonden, alwaar hij in 1824 promoveerde.[37] Tussen 1826 en 1834 vestigde hij zich als 'bekwaam en eerlijk' advocaat op Curaçao, en was na 1827 tevens als commissaris van politie belast met het Openbaar Ministerie bij de Raad van civiele en criminele justitie. In 1834 werd hij tot voorzitter van de Raad benoemd, een functie die hij tot zijn overlijden in 1859 uitoefende. Tussen 1854 en 1856 was hij waarnemend Gouverneur.

De band met de Antillen bleef belangrijk voor de studenten. Zo nam in 1882 de Curaçaose jurist Gabriel Abraham Pinedo bij zijn stellingen er een op waarin hij pleitte voor het Nederlanderschap van de niet in Nederland wonende burgers binnen het Koninkrijk en het daarbij behorende het recht van deze niet-ingezetenen om deel te nemen aan de verkiezing van de Staten-Generaal.[38]

Een gespleten houding van de Nederlandse regering in de 19e eeuw ten opzichte van slavernij komt op schrijnende wijze tot uiting in de zaak Virginie.[39] De Curaçaose Virginie was als huismeid met de dochter van Baron van Raders (1794-1868), voormalig gezaghebber van Curaçao en Onderhorigheden, naar Nederland gereisd, om daarna in 1847 in Suriname te belanden, waar Van Raders woonde.[40] Nu staat de oud-Gouverneur van Suriname Van Raders bekend als pleitbezorger van het afschaffen van de slavernij, maar waar het zijn eigen bezit betrof diende hij toch in het geweer te komen, temeer de meid lui en opstandig was – zo heet het in de oude archiefstukken.[41] Virginie meende dat zij door voet aan wal te zetten in Nederland vrij was. Van Raders beriep zich op het placaat uit 1776, een verordening uit 1830 en gewoonterecht op Curaçao, want hem waren meerdere gevallen bekend van families die met hun slaven naar Nederland en terug naar de koloniën gereisd waren. De

Rapportage Commissie Experts van het Europees Charter for Regional or Minority Languages 2019

[33] Janus Schotborgh, *De jure succedendi liberorum naturalium in bona parentum secundum jus Francicum* (Utrecht: Bosch 1839). J. G. van Cittert-Eymers ed., *Album promotorum der Rijksuniversiteit Utrecht, 1815-1936* (Leiden: Brill 1963) p. 40.
[34] Geboren op 18 februari 1816; *Annales Academici, 1837-1838*, Dissertationum Inauguralium in Academia Rheno-Traiectina defensarum. Rond 1856 was hij (Adjunct-)Gouvernements-Secretaris van Suriname.
[35] *Annales academici, Doctores create in academia Groningana*, In Facultate Juridica 1850.
[36] '[Overlijden van mr. J. Bennebroek Gravenhost, voorzitter van het geregtsh. te Curaçao]', *Weekblad van het regt*, 2 januarij 1860, no. 2126.
[37] *Annales Academiae Rheno-Trajectinae* 1824-1825, p. 247; J. Bennebroek Gravenhorst, *Specimen juridicum inaugurale, sistens doctrinam Codicis civilis de jure jurando, quod pars parti in judicio defect* (Utrecht: O.J. van Paddenburg 1824).
[38] Gabriël Abraham Pinedo, *Oorlogs-contrabande* (Amsterdam: Bingers 1882).
[39] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser* (Dordrecht: Foris Publications 1986) p. 146.
[40] Reinier Frederik baron van Raders (1794-1868) begon zijn koloniale carrière op 11 jarige leeftijd. Hij maakte deel uit van de groep ambtenaren die in 1815 op Curaçao arriveerde, om uiteindelijk gezaghebber van Curaçao en Onderhorigheden te worden, waarna hij gouverneur van Suriname werd.
[41] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser* (Dordrecht: Foris Publications 1986) p. 159.

gouvernementssecretaris in Suriname die met de afdoening van de lastige zaak belast was, Van Raders woonde hier en was tot voor kort de hoogste gezagsdrager in deze kolonie, vroeg in deze zaak advies aan de minister van Koloniën. De minister vraagt nader juridische advies bij de minister van Justitie, die de vraag voorlegt aan de oud-president van het Hof in Suriname Fiers Smeding. In zijn advies laat Fiers Smeding er geen twijfel over bestaan dat art. 2 BW toepasselijk is. Iemand die in Nederland eenmaal een vrij persoon was geweest kon niet meer 'tot eene zaak neerdalen'. Ook de oud-Gouverneur van Suriname diende zich naar de wet te richten, voor hem waren geen uitzonderingen, in deze voor de Nederlandse bewindspersonen zeer beschamende zaak.[42] Voor Virginie was het belangrijkste dat zij naar haar eiland Curaçao kon terugreizen.

In de 19e eeuw komt ook het eerste wetenschappelijke onderzoek naar het Papiaments op gang en worden meerdere publicaties uitgegeven. In 1874 verscheen in Arnhem een door H. van Ewijk geschreven *Grammaire voor de papiamentse taal.* Bij de Amsterdamse uitgever J.H. de Bussy verschenen in 1897 en 1898 studies naar het Papiaments.[43]

Een inzicht van de continue aanwezigheid van Papiamentstaligen in Nederland kan ook onderbouwd worden met een onderzoek naar de (op dit moment gedigitaliseerde) bevolkingsregisters. Een onderzoek binnen het gegevensbestand van Wiewaswie.nl zou hier een belangrijke bijdrage aan kunnen leveren, al zullen mensen als de voornoemde Virginie uit Curaçao mogelijk buiten deze registratie vallen. Een voorlopig onderzoek binnen de gegevens van het Amsterdams Archief geeft de volgende uitkomst – al zitten hier ook personen bij die dubbel geteld zijn[44]:

Bevolkingsregisters Amsterdam 1851-1853	Curaçao	41 resultaten
Bevolkingsregisters Amsterdam 1853-1863	Curaçao	39 resultaten
Bevolkingsregisters Amsterdam 1864-1874	Curaçao	7 resultaten
Bevolkingsregisters Amsterdam 1874-1893	Curaçao	91 resultaten
Bevolkingsregisters Amsterdam tijdelijk verblijf (1854-1934)	Aruba	6 resultaten
	Curaçao	62 resultaten
Patiënten registers Amsterdam (1818-1899)	Curaçao	27 resultaten
Begraafplaatsen Amsterdam (1660-2010)	Curaçao	221 resultaten

Rapport tbv Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[42] B.D. van der Velden, *Ik lach met Grotius, en alle die prullen van boeken, een rechtsgeschiedenis van Curaçao* (Amsterdam: SWP 2011).
[43] A. Jesurun: Eenige beschouwingen over de volkstaal. *Eerste Jaarlijksch Verslag*.... Amsterdam: J.H. de Bussy 1897; en: A. Jesurun: Het Papiëmentsch. *Tweede Jaarlijksch Verslag*.... Amsterdam: J.H. de Bussy 1898.
[44] https://archief.amsterdam

In Amsterdam bestond de hele 19e eeuw een kleine kolonie Antillianen, in andere steden zoals Utrecht kunnen vergelijkbare groepen gevonden worden. Daarbij bestond er groot deel van de 19e eeuw een emigratieverbod vanuit de kolonie Curaçao en onderhorigheden.[45]

Zij die de ABC-eilanden verlieten bleven vasthouden aan hun taal. Over de in 1873 geboren John de Pool, die tijdsens zijn schooltijd op Curaçao welhaast geen woord Nederlands leerde, en daarop vele jaren in het buitenland verbleef, is te lezen: 'Nog merkwaardiger is het misschien, dat die zelfde Curacaoenaar, hoewel hij meest in den vreemde geleefd heeft, trouw gebleven is aan het papiamentoe, aan de nergens anders dan op onze Benedenwindsche eilanden inheemsche volkstaal, waaraan de Curacaoenaars in de verstrooiing (er leven er heel wat in de verschillende andere Amerikaansche gebieden) in hun onderlinge verkeer met zooveel liefde vasthouden.'[46]

Rapport tbv Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[45] Ingesteld in 1838 (Pb. 11) werd het in 1883 (Verord. 83) opgeheven. Jorge A. Pietersz, *De Arubaanse arbeidsmigratie 1890-1930 : drie studies over de trek van arbeiders in het Caraïbische gebied voor de Tweede Wereldoorlog* (Leiden: Caraïbische Afdeling, Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde 1985).
[46] Menkman, *West-Indische Gids*, Volume 17, 1936, p. 292.

20ste eeuw

In 1905 start het Algemeen Nederlands Verbond (ANV) op Curaçao een cultuuroffensief, doel was de Nederlandse taal en cultuur naar de koloniën te brengen. Het ANV organiseerde schrijfwedstrijden om het Nederlands te stimuleren, leerlingen konden studiebeurzen verdienen om in Nederland te gaan studeren, dit moest 'een der krachtigste middelen om de band tusschen moederland en kolonie te versterken' zijn.[47] Als tegenreactie zijn er in deze periode ook stemmen die opkomen voor het Papiaments, zij stelden, in het Papiaments, dat het Papiaments wel degelijk een taal was, en dat de regering die taal en literatuur diende te beschermen: 'Nos idioma ta un lenga, koe tin un porvenir meskos koe cualkier otro lenga... Pues un gobierno no sa practica, wel protega literatura i su lenga; i nos idioma no ta un dialecto ma un lenga propio.' ('S' in *La Cruz*, 18 juni 1902).

Het beleid van het ANV om studiebeurzen te verstrekken heeft tot gevolg dat het Papiaments en stevige voet aan de grond krijgt in Nederland. De vooraanstaande taalkundige Jac. van Ginneken (1877-1945) schrijft in 1913 in het eerste deel van zijn *Handboek der Nederlandsche Taal* (De sociologische structuur der Nederlandsche taal) over de Curaçaose leerlingen waaraan hij les gaf in Nijmegen: 'Op Curaçao, Aruba en Bonaire spreken zelfs de Hollanders onder elkander zoo goed als alleen Neger-spaansch of Papiamentoe. Te Nijmegen op het Canisius-College [waar hij vanaf 1911 leraar Nederlands was] heb ik verschillende van daar afkomstige leerlingen gehad, van echte Nederlandsche families met Nederlandsche namen, die van hun jeugd af Nederlandsch hadden verstaan en toch den bouw onzer taal van meet af aan moesten aanleeren en onder elkaar nog altijd Papiëmentsch spraken en Papiëmentsch bleven denken op den koop toe.'[48]

Tabel 2.
Studenten, geboren op de Nederlandse Antillen, ingeschreven aan Nederlandse universiteiten, 1900-1955.

Geboorte-eiland	Leiden	Utrecht	Groningen	Amsterdam[1]	Nijmegen[2]	Tilburg[3]	totaal
Curaçao	34	20	7	5	16	10	92
Aruba	4	2	—	4	5	1	16
Bonaire	—	1	—	—	—	—	1
Sint Eustatius	—	1	—	—	—	—	1
Sint Maarten	—	—	1	—	1	—	2
Saba	—	1	—	—	—	—	1
totaal	38	25	8	9	22	11	113

1. Amsterdam (U.v.A.): 1900-1913.
2. Nijmegen vanaf 1923.
3. Tilburg vanaf 1927.
Bron: Leiden: Album Studiosorum 1925; "Jaarboek Leiden", 1926-1954, Almanak 1955; Tilburg: "Jaarboek Tilburg"; Utrecht, Groningen, Nijmegen, Amsterdam: Onderzoeksproject S. Criens.

Overgenomen uit: E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda. Antillianen in Nederland, 1634-1954'

[47] *Neerlandia* 1906, p. 91. De eerste A.N.V.-bursalen waren J.G. Veeris en J. Horris Sprockel (1892-1970) – in 1938 de eerste voorzitter van de Staten van Curaçao, die twee jaar lang Fl 120,- ontvingen om na de studie met hun hoofdakte diploma van 'onderwijzer derde klasse' naar de kolonie terug te keren – en met grote moeite een baan in het onderwijs op het eiland vonden.

[48] Aan het Nijmeegse Canisiuscollege studeerden vanaf de oprichting in 1900 Antillianen. Tussen 1900 en 1940 volgden daar 17 scholieren hun middelbare schoolopleiding, van 1945 tot 1955 genoten 32 leerlingen hier onderwijs, zie E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986). Van Ginikken maakt ook een uitvoerige analyse van het Curaçaose Nederlands van zijn leerlingen.

Wetenschappelijk onderzoek naar het Papiaments krijgt in de 20ste eeuw steeds meer vorm. Vanaf 1919 verschijnt de *West-Indische Gids*, eerst in Amsterdam, later in 's-Gravenhage en tegenwoordig met de toevoeging 'Nieuwe' in Leiden, een tijdschrift waarin met enige regelmaat artikelen over de voortgang van het onderzoek naar het Papiaments verschijnen.[49] Ook andere tijdschriften in Nederland besteden aandacht aan het Papiaments, zoals A.A. Fokker: 'Het papiamentoe of basterd-spaans der West-Indiese eilanden' in het *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, dl. 33, 1914. Het Papiaments krijgt in Nederland ook aandacht in religieuze literatuur, zo verschijnt in 1916 in Amsterdam het Nieuwe Testament in het Papiaments.[50] Een *Nieuw Testament in het Papiamentsch, Testament nobo*, vertaald door G.J. Eybers, verscheen in Amsterdam in 1932.

Als de Antilliaan Tirso Sprockel in 1931 op het internaat van het Bisschoppelijk College in Den Bosch voor onderwijzer gaat studeren, laat de jongen uit de knuku zich niet eenvoudig in het gareel houden, hij rebelleerde door zijn schoenen niet te poetsen of brieven te schrijven in het voor de Nederlanders onbegrijpelijke Papiaments.[51]

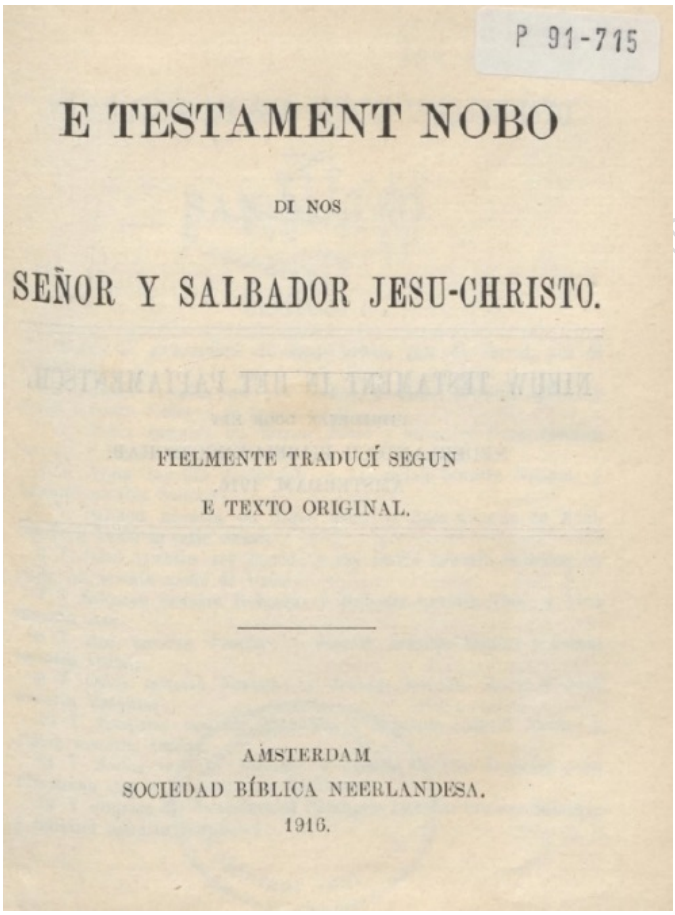

European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[49] Tegenwoordig gedigitaliseerd en open acces toegankelijk via de uitgeverij Brill.
[50] *E Testament Nobo di nos señor y salbador Jesu-Christo*, fielmente traducí segun e texto original, Nieuw Testament in het Papiamentsch, Nederlandsch Bijbelgenootschap, Amsterdam, Sociedad Biblica Neerlandesa, 1916
[51] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986)

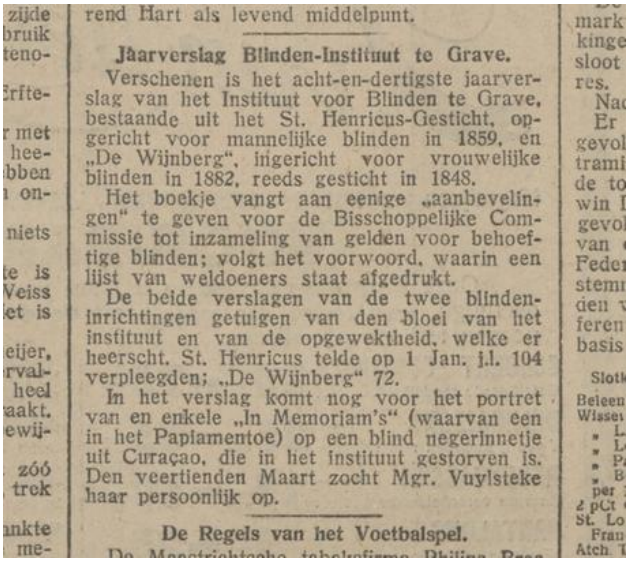

rend Hart als levend middelpunt.

Jaarverslag Blinden-Instituut te Grave.

Verschenen is het acht-en-dertigste jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave, bestaande uit het St. Henricus-Gesticht, opgericht voor mannelijke blinden in 1859, en „De Wijnberg", ingericht voor vrouwelijke blinden in 1882, reeds gesticht in 1848.

Het boekje vangt aan eenige „aanbevelingen" te geven voor de Bisschoppelijke Commissie tot inzameling van gelden voor behoeftige blinden; volgt het voorwoord, waarin een lijst van weldoeners staat afgedrukt.

De beide verslagen van de twee blindeninrichtingen getuigen van den bloei van het instituut en van de opgewektheid, welke er heerscht. St. Henricus telde op 1 Jan. j.l. 104 verpleegden; „De Wijnberg" 72.

In het verslag komt nog voor het portret van en enkele „In Memoriam's" (waarvan een in het Papiamentoe) op een blind negerinnetje uit Curaçao, die in het instituut gestorven is. Den veertienden Maart zocht Mgr. Vuylsteke haar persoonlijk op.

De Regels van het Voetbalspel.

27 maart 1925, *De Tijd, godsdienstig-staatkundig dagblad*

In de jaren twintig zochten de Curaçaose studenten in Nederland elkaar op, maakten gezamenlijk in de zomer trektochten door Duitsland, en zochten vertier op Scheveningen.[52] Een persoon die zich zeer ergerde aan de gesloten gemeenschap van Antillianen in Nederland geeft een inkijk in de periode rond 1930 en de taalsituatie:

> 'Korten tijd geleden zijn twee vriendinnen van mij uit de Nederlandsche Westindische kolonies hier gekomen om haar geest te verrijken. Beide zeer beschaafde meisjes. De eerste was een afstammeling van Nederlandsche planters een rasechte Germaansche. Ze kwam vol geestdrift naar Holland. Helaas werd ze door Westindische kennissen opgevangen en kwam zoodoende terecht in de Westindische kolonie in den Haag. Ondanks ernstige raadgevingen bleef ze er hangen, 't Was er te leuk.
>
> Na verloop van tijd ging ze naar huis terug. Ze sprak nog even moeilijk Nederlandsch, bij voorkeur Papiamentsch. Ze was door en door een gebleven, kon niets mee naar West-Indië terugbrengen.
>
> Nog erger verging het de tweede, ditmaal een even rasechte negerin. Ze had een uitstekende opvoeding gehad en bezat een edelaardig karakter. Ook zij raakte in dezelfde kolonie verstrikt.
>
> Ze studeerde Fransch, maar reisde met den trein heen en weer om vooral 't contact met de kolonie niet te verliezen. Ook zij ging, zooals ze kwam zonder ook maar in de verste verte te weten, wat Nederland eigenlijk is dat men hier bijv. tegenover het rassenvraagstuk zoo heel anders staat. Liever liet ze zich in de bedorven sfeer van 't koloniale clubje uit de hoogte behandelen, dan eens te ervaren, hoe 't

Rapport tbv Committee of Experts van het Europees Charter for Regional or Minority Languages 2019

[52] Els Langenfeld, *Lodewijk Wilhelm Statius van Eps, een leven in dienst van de medische wetenschap* (Willemstad: Curaçaosche Courant 2011) p. 20-21.

> leven in een kleine provincie-stad zou zijn geweest, hoe veel frisscher en aantrekkelijker.'[53]

Percy Cohen Henriquez (1909-2000) reisde in 1919 met zijn familie naar Nederland, ook Rosita Bienvenu (1869-1939), de yaya van Percy, kwam mee.[54] Zij overleed in Den Haag maar werd op haar wens begraven op Curaçao. Emy Maduro: 'Percy Cohen Henriquez herinnert zich dat de Haagse "Bloemenwijk" onder Antillianen de "Funchi-buurt" werd genoemd omdat er zoveel Antillianen woonden!'[55] In de biografie van de latere verzetsman George Maduro, die in 1926 met zijn familie in Den Haag aankwam, wordt een Curaçaose kolonie in de stad geschetst, waar nieuwkomers in het bestaande netwerk hun plek snel vonden.[56] In de briografie van Boy Ecury wordt een vergelijkbaar netwerk beschreven rond 1940-1942, waarin Antillianen uit heel Nederland elkaar opzochten, en in de weekenden en vakanties bijeenkomsten hielden, juist het feit dat ze bijna volledig afgezonderd waren van hun familie in de Antillen maakte de band sterker.

Emy Maduro beschrijft aan de hand van interviews in haar studie 'Nos a bai Ulanda' de vele Antilliaanse scholieren die in Nederland in internaten verbleven, maar sommigen zoals Leon Weeber en Percy Cohen Henriquez woonden bij hun eigen familie: 'Van hieruit werden ook contacten onderhouden met enkele andere Antilliaanse families, met name Euro-Curaçaoënaars, de "oude protestanten" en Joodse Antillianen. Er was een, overigens zeer kleine, verzameling Antilliaanse gezinnen in Nederland ontstaan. Ernest "Onchi" Cohen Henriquez herinnert zich dat ook zijn ouders naar Nederland waren gekomen met het plan zich definitief te vestigen. De crisistijd doorkruiste echter dit voornemen, en hij werd onder dak gebracht bij kennissen, een Nederlands-Curaçaos echtpaar. Na hem werden weer andere Antillianen door dit echtpaar in huis opgenomen. Volgens Nelly Prins-Winkel, een specialiste inzake het Antilliaanse onderwijs, zijn steeds Antilliaanse jongeren in Nederlandse gezinnen opgenomen geweest.'[57] Een van de vaste gasten in Nederland bij de familie Cohen Henriquez was de schrijver Cola Debrot (1902-1981).[58] Cohen Henriquez studeerde en promoveerde te Delft als ingenieur, maar de interesse voor zijn moedertaal bleef.[59] In 1935 publiceerde Henriquez met de hoogleraar dr. Dirk C. Hesseling (1859-1941) in de *West-Indische Gids* over spreekwoorden in de moedertaal van de Curaçaoënaars.[60] Hesseling vertaalde in deze periode

Rapport tw Comitte of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[53] M. Scholtens, 'Onderwijs, Afrikaansche Studenten in Nederland', *Zuid-Afrika; maandblad voor de culturele en economische betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika,* jrg 10, 1933, no 7.
[54] De literaire nalatenschap van dr. ir. Percy Cohen Henriquez is ondergebracht in S.A.L. 'Mongui' Maduro bibliotheek op Curacao.
[55] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986).
[56] K. Brandt-Carey, *Knight without fear and beyond reproach* (Houten: Spectrum 2016) p. 26.
[57] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986).
[58] Oversteegen 1994(a): 57, 528, n. 398; Oversteegen 1994(B): 80, 335, n. 475.
[59] Aart G. Broek, 'Een Dwarsligger Van Tropisch Hardhout, collectie dr. ir. Percy Cohen Henriquez ondergebracht in Mongui Maduro bibliotheek, Curaçao',
[60] Cohen Henriquez, Percy, i.s.m. Derk Christiaan Hesseling, 'Papiamentse en Negerengelse spreekwoorden', *West-Indische Gids*, jrg. 17, 1935/36, p. 161-172; 'Nog enige Papiamentse spreekwoorden', *West-Indische Gids,* jrg. 18, 1936/37, p. 82-84. Zie ook: Cohen Henriquez, 'De taal van Curaçao'. *Natuur en Mensch*, jrg. 54, 1934, nrs. 4/5, p. 31-34. Zie ook: Aart G. Broek, *Percy Cohen Henriquez (1909 – 2000)* in S.A.L. Mongui Maduro bibliotheek, Curaçao.

zelfs een in de krant *La Union* gepubliceerde Papiamentstalige roman van Willem E. Kroon (1886-1949) naar het Nederlands. De vertaling van '*Mester a deré, promé el a drenta na casa'* (1926/7) werd toen niet gepubliceerd, maar is wel in manuscript bewaard gebleven.[61] Hesseling is zelf nooit op de Antillen is geweest, maar hij beschikte in Den Haag over verscheidene informanten die hem inwijdden in de geheimen van het Papiaments.[62]

Emy Maduro citeert uit brieven die Carel Pieter de Haseth in 1928 uit Nederland naar Curaçao zond. De Haseth, voormalig gezaghebber op Bonaire en districtsmeester op Curaçao, schrijft een brief vol ongemakken en irritaties over het leven in Nederland aan zijn vroegere veldmeester bij de Curaçaose districtspolitie, Dijkoe. Het gaat over de vreselijke kou, waardoor je vele kleren over elkaar moest aantrekken en het eentonig eten van 'snert, capuceinoe i kratoe te mi a boeroesi' (van snert, capucijners met krabbetjes tot het mijn neus uitkomt). Ze doen hem verzuchten: 'Ay, Dijkoe, hinteer mundo no tin lugar manera noos Corsow, esta dusji Corsow ta!' (Ach, Dijkoe, op de hele wereld is er geen plaats zoals ons Curaçao, wat heerlijk is het toch op Curaçao!). In dezelfde brief schrijft De Haseth gelukkig dat het hem en zijn gezin in Nederland goed gaat. Wel moet het hem van het hart dat hij rondom zich vrij veel misère ziet: '[...] hesus tin pidimentoe di limosna aki anto heende homber, jonkman duroe cu por traha' (ach, wat is er veel bedelarij hier, en nogal door sterke jongemannen die in staat zijn te werken).[63]

Report to the Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages 2019

WOII

George John Lionel Maduro (Willemstad (Curaçao), 15 juli 1916 - Dachau (Duitsland), 9 februari 1945) sloot zich na de capitulatie aan bij het verzet.[64] Hij werd meerdere malen gearresteerd en uiteindelijk naar het concentratiekamp Dachau getransporteerd. De miniatuurstad Madurodam is naar hem genoemd. Ook de op Aruba geboren Segundo Jorge Adelberto (Boy) Ecury (Oranjestad (Aruba), 23 april 1922 - Den Haag, 6 november 1944)

---

61 Aart G. Broek, 'Papiamentstalige feuilletons van Willem Kroon, Houvast in het moderne leven op Curaçao', *Antilliaans Dagblad*, 10 december 2015; Jan Noordegraaf, 'Professor Hesseling en het Papiaments, de vertaler van Willem Kroon', *Antilliaans Dagblad*, 17 december 2015. Hesseling was ook geïnteresseerd in de Nederlandse taal in Zuid-Afrika. In 1897 publiceerde Hesseling een artikel over 'Het Hollandsch in Zuid-Afrika' en twee jaar later verscheen zijn boek *Het Afrikaansch; Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taal in Zuid-Afrika*, waarvan in 1923 een tweede druk werd gepubliceerd. In 1905 publiceerde hij een boek over het *Negerhollands der Deense Antillen.*

62 Zoals Dirk C. Hesseling schrijft in 'Een Spaans boek over het Papiaments', *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.* Jaargang 52 (1933) p. 40 ev. Jan Noordegraaf schrijft: 'Kennis van het Papiaments heeft Hesseling echter niet alleen uit het boek van Lenz opgedaan, al is de bestudering daarvan voor hem heel belangrijk geweest. In Den Haag beschikte hij namelijk over verscheidene informanten zoals het echtpaar Vooren. Meneer H.J. Vooren was meer dan twintig jaar onderwijzer geweest aan de Hendrikschool te Curaçao en hij had zich met zijn echtgenote omstreeks 1927 in Nederland gevestigd. Dit echtpaar heeft Hesseling voorzien van een groot aantal nummers van de weekbladen *La Cruz, La Union* en *La Prensa.* En een andere Haagse informant, mej. drs. A.E. Winkel, leende hem diverse boeken en legde hem mondeling allerlei bijzonderheden uit van het taalgebruik op Curaçao. Juffrouw Winkel is als docent Papiaments betrokken geweest bij overleg over het opzetten van een 'West-Indische leergang' in Leiden.' Zie: Jan Noordegraaf, 'Professor Hesseling en het Papiaments, de vertaler van Willem Kroon', *Antilliaans Dagblad*, 17 december 2015.

63 Brieven in bezit van Carel de Haseth te Curaçao, kleinzoon van de briefschrijver, die deze brief, gedateerd 27 oktober 1928, ter beschikking van E. Maduro stelde, geciteerd in 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986).

64 George's vroegst bekende geschrift is een brief in het Papiaments aan zijn grootmoeder. De brief is ergens in Europa geschreven toen George een jaar of acht à negen was. Kathleen Brandt-Carey, *Ridder zonder vrees of blaam: het leven van George Maduro 1916-1945* (Spectrum 2016).

was actief in het verzet in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog.[65] Hij pleegde samen met de Antillianen Luis de Lannoy en Delfincio Navarro verschillende aanslagen op Duitse vrachtauto's. Ze communiceerden onderling via brieven in het Papiaments. Een briefje is gedateerd: 'Tilburg, día 25 di november di Dos aña cu Porqueríanan ta aqui' (Tilburg, 25 november van het tweede jaar dat die Smeerlappen hier zijn). In de briografie van Boy Ecury wordt geschreven over een informele club, de 'Colonia Korsow na Hollanda' die in 1941-42 werd opgericht, en die zelfs politieke aspiraties had.[66] De in het Papiaments geschreven briefkaarten van de verzetsman Boy Ecury aan zijn familie op Aruba zijn een stille getuige van de taal waarom het draaide in de Colonia.[67] De Shoah Names Database van Yad Vashem bevat negen namen van personen die op Curaçao geboren zijn of gewoond hebben, en tijdens de Shoah in Europa vermoord zijn.[68]

Kaartje van Boy Ecury aan zijn ouders op Aruba, Archivo Nacional Aruba

De rondetafelconferenties en Dòktor Da Costa Gomez

De eerste premier van de Nederlandse Antillen en belangrijk persoon in de emancipatie van de Antillianen en het Papiaments, Dòktor Da Costa Gomez (1907-1966) promoveerde in 1935 in Amsterdam, na in Nijmegen het voortgezet en wetenschappelijk onderwijs te hebben gevolgd. M.F. Da Costa Gomez richt in juli 1947 het 'Fondo di Autonomia' op, met statuten

[65] Via de website van het NIOD is het digitale archief van de familie Ecury dat berust bij het Archivo Nacional Aruba toegankelijk; de inventaris te raadplegen via http://ana.aw/wp-content/uploads/2018/11/inventaris-Boy-ecury-Archief-compleet.pdf. Zie ook: Ted Schouten, *Boy Ecury, een Antilliaanse jongen in het verzet* (Walburg Pers 1985).
[66] Ted Schouten, *Boy Ecury* (Walburgpers 2003) p. 43-46.
[67] Boy Ecury werd in 1922 geboren op Aruba en vertrok in 1937 met een broer en een aantal zussen naar Nederland voor studiedoeleinden. Hij woonde en studeerde aan het Instituut St. Louis te Oudenbosch, maar verbleef nadat hij zijn diploma's had gehaald ook in Voorburg, Den Haag, Oisterwijk en Rotterdam. NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, ANA-01, Boy Ecury en Familie Ecury Archief: 48 Briefkaart in het Papiaments van Boy Ecury aan Papa y May Ecury te Aruba, 1937; 49 Briefkaart in het Papiaments van Niki Ecury aan S.N. Ecury te Aruba, z.d..
[68] Shoah Names Database, https://yvng.yadvashem.org.

die ook in het Papiaments gesteld zijn.[69] Van 1946 tot 1954 was hij voorzitter van de Antilliaanse delegatie naar de rondetafelconferenties met Nederland en Suriname over de toekomst van het Koninkrijk der Nederlanden en betrokken was bij het opstellen van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. In een krantenbericht uit deze periode is te lezen:

> 'Onlangs lazen wij, dat de Boven- en Benedenwindse Eilanden tezamen niet groter zijn dan Zeeuws Vlaanderen. Juist die vergelijking met Zeeuws Vlaanderen stemde ons tot nadenken. Gaan de Zeeuws Vlamingen met hun nijpende problemen eigenlijk niet naar het verkeerde adres? Wie eenmaal bij halve storm en aanschietende zee met de veerboot van Breskens of Perkpolder is overgestoken, zou aan dit gewest nog het recht durven ontzeggen zich tot „Overzeese Gebiedsdelen" te rekenen, zodat niet langer Wederopbouw, maar laatstgenoemd Ministerie zijn belangen zou moeten behartigen! Waarom dus geen Rondo-Tafelconferentie met Zeeuws Vlaanderen? En dan een man als Da Costa Gomez als pleitbezorger! Met dergelijke bespiegelingen houden wij ons gaarne onledig in het West-Indisch restaurant, dat Amsterdam in de Reguliersbreestraat rijk is. Wij hebben er dr. da Costa Gomez. mr. Buiskool of een der andere prominenten nooit ontmoet, maar de illusie blijft, dat het ooit gebeuren zal. Intussen drinkt men wel nergens meer in Nederland een kop koffie als hier: 100 pCt. echt en dat verhoogt het genot van daar te zitten dromen tussen wanden met rotan lambrizering en onder lampen van halve cocosnoot. Met het zicht op wandschilderingen van bloeiende koffie en cacao en grote trossen bananen. Er is altijd een gezellige instuif van Surinamers en het Papiamentoe kabbelt vredig over de tafeltjes. En exotisch vooral doen de pompelmoezen aan, te kust en te keur voorradig, reusachtige fruitballen, die gedachten wekken aan de Verspieders van Kanaiin. Hier met dr. Moises de problemen van zijn beloofde land te mogen bespreken!'[70]

OPENING
West Indisch Restaurant Suriname,
Reguliersbreestr. 43, 19 JULI
IN PLAATS v. 12 JULI, ZOALS REEDS AANGEKONDIGD

11 juli 1947, *Algemeen Handelsblad*

[69] B.D. van der Velden, 'Salta cacho, salta su rabu, Over de ontwikkeling van het gebruik van het Papiamentu als rechts- en bestuurstaal', in: *Una bundel* 2007 (Curaçao: UNA 2008) p. 163-198.
[70] "s Lands kroniek Noord-Ooster en Ronde-Tafel. Als Zeeuws Vlaanderen een da Costa Comez had!' *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*, 24 feb. 1948.

Studenten

In 1955 woonden er in totaal ongeveer vierhonderd Antillianen in Nederland die hier voor hun opleiding zijn.[71] Ze kwamen bijeen in de bijeenkomsten en excursies van het 'Foreign Student Service' en de 'Circulo Patriótico', een club waarin veel aandacht was voor de bevordering van een eigen Antilliaanse cultuur en de bewustwording van het Antilliaanse volk in culturele zin. De oprichting van de Circulo Patriótico door enkele Antilliaanse studenten, onder wie Boy Rozendal en Henk Dennert (geb. 1930), was een belangrijke bijdrage aan de bewustwording op politiek en cultureel terrein.[72] Boy Rozendal verwoordde in een artikel als volgt: 'Een eerste vereiste is zich te kunnen uiten in zijn eigen taal en de oorspronkelijkheid van zijn wezen te handhaven.'[73] Het aantal Antilliaanse studenten in Nederland groeide in de jaren '60 en '70. Zij werden politiek actief en publiceerden het tijdschrift 'Kontakto Antiyano'.[74] Der studenten vormen een hechte groep: zo 'zoeken de Antillianen elkaar (begrijpelijkerwijze in een vreemde omgeving!) op en spreken dan Papiamentu'.[75]

Tabel 3.
Studenten, geboren op de Nederlandse Antillen, ingeschreven aan Nederlandse universiteiten, 1955-1965.

Geboorte-eiland	Leiden	Nijmegen	Groningen	Tilburg	totaal
Curaçao	28	51	22	12	113
Aruba	6	27	2	2	37
Bonaire	—	2	—	—	2
Sint Eustatius	—	—	—	—	—
Sint Maarten	—	2	—	—	2
Saba	—	—	—	—	—
totaal	34	82	24	14	154

Bron: Leiden: ''Almanak''; Tilburg: ''Jaarboek Tilburg''; Nijmegen, Groningen: Onderzoeksproject S. Criens.
Overgenomen uit: E. Maduro 'Nos a bai Ulanda. Antillianen in Nederland, 1634-1954'

In zijn *Memoires, 1928-1998, Un dokumentashon históriko outo-biográfiko,* (tomo I, 1928-1963, p. 49-50) beschrijft de oud-minister-president van de Nederlandse Antillen S.G.M. (Bòi) Rozendal (1928-2003) de toenadering tussen politiek bewuste Antilliaanse studenten en de Friese Beweging:

> 'Tambe m'a funda un sosiedat kultural ku e nòmber Circulo Patriótiko ku tabata sirbi komo un sentro di diskushon riba aspektonan kultural di nos outonomia,

[71] *Het Vaderland*, 7 april 1956.
[72] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986) p. 215.
[73] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986)
[74] Q. Nicolas, 'Antilliaanse en Arubaanse studenten in de jaren 60/70', *Amigoe / Ñapa*, juni 2017, p. 8-9.
[75] A.J. Vervoorn, *Antilliaans Nederlands* (Den Haag: Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken z.j. [1976]). Zie ook: L.F. Triebels, 'De Antilliaanse student in Nederland', *Watapana* 1971 (jrg. 3, no. 2).

spesialmente e lugá ku nos idioma Papiamentu mester bai okupá den nos pais outónomo.

Dor di aktividatnan y publikashonnan di e Circulo akí nos a bin haña kontakto ku e movementu di Fedde Schuerer, e Lider di e asina yamá "Friese Beweging" ku e tempu ei tabata bringa pa outonomia kultural y tin hende ta bisa hasta polítiko, di e Provinsia di Friesland.

E organisashon akí tabata ke tambe rekonosementu ofisial di e idioma Fries na Hulanda.

Huntu ku algun studiante Antiano nos a bai Friesland y partisipá na un manifestashon di e organisashon akí.

E tabata mesun lucha ku nos tabata hiba pa outonomia y rekonosementu di Papiamentu na Kòrsou.'

Vertaald: 'ook heb ik een culturele sociëteit opgericht onder de naam Patriottisch Kring die diende als een centrum voor discussie over culturele aspecten van onze autonomie, in het bijzonder de plaats die onze Papiamentse taal diende in te nemen in onze autonome staat.

Door de activiteiten en publicaties van deze Kring kwamen wij in contact met de groep rond Fedde Schurer, de leider van de zogenoemde 'Friese Beweging' die in die tijd streefde naar culturele, en sommige mensen zeggen zelfs politieke, autonomie van de provincie Friesland.

Deze organisatie eiste ook de officiële erkenning van de Friese taal.

Samen met enkele Antilliaanse studenten zijn we naar Friesland gegaan en hebben we deelgenomen aan een manifestatie van deze organisatie.

Het was dezelfde strijd die wij voerden voor de autonomie en erkenning van het Papiaments op Curaçao.'

De over een groot organisatorisch talent beschikkende Wim Statius van Eps was nauw betrokken bij de oprichting van de eerste vereniging voor Curaçaose studenten, de 'Vereniging Curaçaose Studerenden in Amsterdam'. Typerend voor het tijdsgewricht is het verhaal in de biografie van Wim over het huis waar hij in de kost was in Amsterdam, hier gaf hij als tegenprestatie les in het Papiaments omdat de familie vreesde dat de Russen zouden komen en zij wilden goed voorbereid emigreren.[76]

Antilliaanse jongeren komen in Nederland studeren

Vanochtend zijn weer 63 Antilliaanse jongeren per vliegtuig uit Willemstad op Schiphol aangekomen, die in Nederland komen studeren. Evenals de eerste groep, die de vorige week is gearriveerd, werden de Antilliaanse studenten afgehaald door de studiecommissie van de koninklijke vereniging „Oost en West." Zij verblijven vandaag in een jeugdcentrum in Huis ter Heide en zullen morgen naar hun tehuizen, verspreid over het gehele land, vertrekken. De volgende week wordt de derde groep studenten uit de Antillen in Nederland verwacht.

4 sept. 1956, *Leeuwarder Courant*

[76] Els Langenfeld, *Lodewijk Wilhelm Statius van Eps, een leven in dienst van de medische wetenschap* (Willemstad: Curaçaosche Courant 2011) p. 56 ev. Over het draaien van Curaçaose muziek in de kleine Curaçaose gemeenschap in Nederland: p. 60.

In veel studentensteden werden activiteiten ontplooid. Binnen de Amsterdamse Katholieke studentenvereniging Sanctus Thomas Aquino bestond een Westindische Commissie die verantwoordelijk was voor de organisatie van een Curaçaodag. Waarschijnlijk zijn deze organisaties niet los te zien van de Ronde Tafel-Conferentie van 1948 over de herijking van het Koninkrijk. Door de Antilliaanse studentenverenigingen werd het blad *Noticiero* uitgegeven. De Amsterdamse vereniging was een voorbeeld voor andere studentensteden en in april 1947 volgde de oprichting van de landelijke Vereniging van Antilliaanse Studenten in Nederland (V.A.S.I.N.), wederom met Statius van Eps als voorzitter.

In Tilburg heeft men rond 1955 uiteindelijk zelfs drie verenigingen van Antilliaanse studenten, de afdeling van de landelijke V.A.S.I.N., een lokale afdeling van de O.A.S.A. (Omnia ad Societatem Antillensis) en Triple A (Asociacion de Alumnus Arubanos).[77] In Leiden was een afdeling van de O.A.S.A. In Nijmegen bestond sinds 1955 de Vereniging van Antilliaanse studerenden CANOA.[78] Bij een grote reünie in 1956 werd in Nijmegen een Papiaments stuk van Frank Martinus Arion opgevoerd.[79] Vijf jaar later speelt op het lustrumfeest het Antilliaans studentenorkest Tropical Serenaders.[80] De geschiedenis van deze verenigingen en de daarbij behorende tijdschriften moet nog geschreven worden. Exemplaren van het in 1951 uitgegeven blad *Noticiero* en het vanaf 1957 uitgegeven blad *Encuentro Antillano, Orgaan van Antilliaanse studerenden in Nederland* zijn haast onvindbaar. De opvolger was in 1963 *Kakiña, Maandblad voor Antilliaanse studenten en studerenden in Nederland* is niet veel beter te vinden.

Het aanbod aan culturele uitingen in het Papiaments neemt toe. Als reactie op de gebeurtenissen van 30 mei 1969 spelen Antilliaanse studenten van de vereniging Bringamosa uit Groningen in Nijmegen op 16 juni 1973 het toneelstuk 'Di kon?' (Hoe komt 't?), hun analyse van Trinta di mei.[81] Dat toneelstuk hadden ze eerder in Groningen zelf ook opgevoerd.[82]

Behalve de publicatie van het blad *Bringamosa* (in de jaren zeventig) organiseerden de Antilliaanse studenten in Groningen lezingen en symposia over taal (het Papiaments), onderwijs, geschiedenis en andere onderwerpen in het Papiaments. Er waren in deze periode meerdere tijdschriften die deels in het Papiaments verschenen, bijvoorbeeld *Kontakto Antiyano* (Menswal independyente antiyano), een uitgave van het Antilliaans contact centrum in Amsterdam.[83]

Rapport t.b.v. Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[77] 'Antilliaanse studerenden in Nederland', *Amigoe di Curacao,* 7 maart 1956. Zie ook: Joyce Overdijk-Francis, 'Hoe de Antillen mij vormde', in: John Leerdam ed., *De Antillen en ik* (Amsterdam: Meulenhoff 2008) p. 37.
[78] 'Premier Petronia gast van Canoa', *Amigoe di Curacao*, 9 sept. 1970. 'Antilliaanse studerenden in Nederland', *Amigoe di Curacao,* 7 maart 1956.
[79] 'Tres perla den Caribe, door Frank Martinus Arion' en 'In Nijmegen […]', *Amigoe di Curacao*, 19 april 1956.
[80] 'Antilliaanse dagen aan R.-K. Universiteit', *De Tijd-De Maasbode*, 3 mei 1960. Dit orkest was in 1957 in Nijmegen opgericht.
[81] Collectie Migrantenerfgoed Nijmegen, 1960-1980, inv. nrs. 89-95.
[82] Het toneelstuk werd ook in Groningen zelf ook opgevoerd, waar Joyce Pereira deel uitmaakte van die toneelgroep. Email van Joyce Pereira, 25 okt. 2019.
[83] Mail van Ini Statia, 25 oktober 2019.

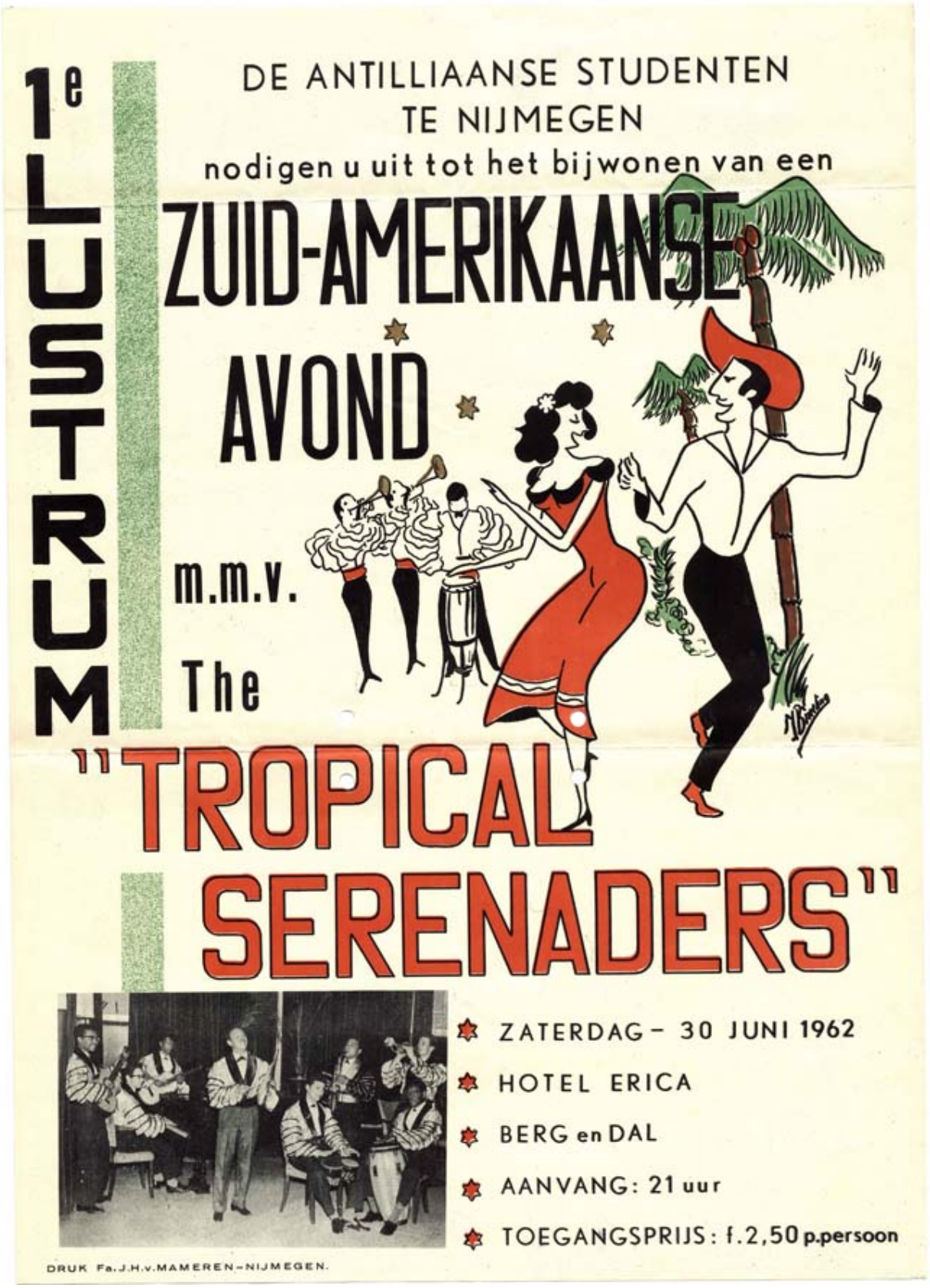
1e LUSTRUM
DE ANTILLIAANSE STUDENTEN
TE NIJMEGEN
nodigen u uit tot het bijwonen van een
ZUID-AMERIKAANSE
AVOND
m.m.v.
The
"TROPICAL
SERENADERS"
ZATERDAG - 30 JUNI 1962
HOTEL ERICA
BERG en DAL
AANVANG: 21 uur
TOEGANGSPRIJS: f.2,50 p.persoon
DRUK Fa. J.H.v.MAMEREN-NIJMEGEN.

Voor specifieke studierichtingen werden verenigingen in het leven geroepen. De Societas Iuridica Antilliana et Arubana (SIAA) is in 1980 opgericht met als doelstelling onder haar leden kennis op het terrein van het Nederlands-Antilliaans en Arubaans recht en staatkunde te ontwikkelen. De vereniging telt circa 200 leden waaronder studenten en werkenden.[84] Ini Statia beschrijft de studententijd in Groningen in de jaren 1980: 'In de jaren tachtig werd in Groningen de GEHA (Grupo Enseñansa Historia Antiano) opgericht met leden van de drie ABC-eilanden. Ik maakte daar ook deel van uit en wij organiseerden een landelijke conferentie met sprekers die in het Papiaments presenteerden. Wij kregen daarbij ondersteuning van de geschiedeniswinkel in Groningen en twee Nederlandse studenten geschiedenis werden ingezet om ons daarin te ondersteunen. Onze communicatie onderling verliep meestal in het Papiaments. De twee genoemde Nederlandse studenten kozen er toen bewust voor om een cursus Papiaments te volgen, zodat zij met ons in het Papiaments konden communiceren en niet omgekeerd, dus wij met hen in het Nederlands. Ik maakte eerder ook deel uit van de organisatie van een conferentie door Antilliaanse medische studenten over gezondheidszorg in Groningen. Ik was belast met de organisatie van een feestelijke culturele afsluiting van deze conferentie. Als ik me niet vergis, was deze conferentie ook gedeeltelijk in het Papiaments.'[85] De Stichting Antilliaanse Medische Studenten maakt en publiceert in 1984 medische woordenlijst Nederlands-Papiaments: *Tèrmino, nòmber, ekspreshon, preguntan na Papiamentu i Ulandes, pa uso den kaso di deskripshon di enfermedat i eksamen médiko.*[86]

Met het thuisfront wordt in de jaren tachtig contact onderhouden in dikke geschreven brieven, Ini Statia heeft nog veel brieven in het Papiaments die zij in die tijd naar en van familie en vrienden schreef en in Nederland ontving.[87]

Een bijzonder hoofdstuk in de taalemancipatie zijn de samenvattingen die verplicht onderdeel uitmaken van een proefschrift. De jurist Brian Mezas voegt in 1985 aan zijn proefschrift over het eigendomsvoorbehoud een samenvatting in het Papiaments toe.[88] Ook het proefschriften van Harold F. Munneke, Johannes Pinckaers, Cornelia Royakkers, Ronald Severing en – zonder bij deze opsomming volledig te kunnen zijn - Ivan A. Nagelkerken hebben een samenvatting in het Papiaments.[89]

Report by the Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[84] http://siaa.atspace.com/
[85] Mail van Ini Statia, 25 oktober 2019.
[86] *Tèrmino, nòmber, ekspreshon, preguntan na Papiamentu i Ulandes, pa uso den kaso di deskripshon di enfermedat i eksamen médiko : Termen, namen uitdrukkingen, vragen in het Papiamentu en het Nederlands, te gebruiken bij anamnese en lichamelijk onderzoek : medische woordenlijst Nederlands-Papiamentu : bokabulario médiko Ulandes-Papiamentu : medische woordenlijst Nederlands-Papiamentu,* samengest. door Stichting Antilliaanse Medische Studenten. (Leiden: Stichting Antilliaanse Medische Studenten 1984).
[87] Mail van Ini Statia, 25 oktober 2019.
[88] Brian Michael Mezas, *Eigendomsvoorbehoud naar huidig en komend Nederlands recht* (Zwolle: Tjeenk Willink 1985) proefschrift Nijmegen.
[89] Harold Fock Munneke, *Ambtsuitoefening en onafhankelijke controle in de Nederlandse Antillen en Aruba: juridische en beheersmatige controle als waarborg voor deugdelijk bestuur* (Nijmegen: Ars Aequi Libri 1994) proefschrift Rijksuniversiteit Leiden. Johannes E.H.M. Pinckaers, *Artikel 101a RO* ([Deventer]: Gouda Quint 1997) proefschrift Universiteit Maastricht. Cornelia H.M. Royakkers, *De controle over de politie in Engeland en Wales* [Deventer]: Gouda Quint 1997) proefschrift Universiteit Maastricht. Ronald E. Severing, *Geletterdheid en onderwijssucces op Curaçao: een longitudinaal onderzoek naar verwerving van Papiamentu en Nederlands* (Tilburg: Tilburg University Press 1997) proefschrift Nijmegen. Ivan A. Nagelkerken, *Importance of shallow-water bay biotopes as nurseries for Caribbean reef fishes* ([S.l. : s.n.] 2000) proefschrift Nijmegen.

De organisaties van studenten zijn tegenwoordig door het hele land te vinden, van de Antilliaanse Arubaanse Studentenvereniging Enschede, in de jaren 1980 de discussiegroep van studenten Grupo Kultura in Leiden tot het recentelijk actieve WLS (We Love Students), een vereniging voor Arubaanse studenten in Nederland.[90] Studentenvereniging Passaat is een Antilliaanse en Arubaanse studentenvereniging die in 1997 opgericht was door een groep studenten aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam.[91]

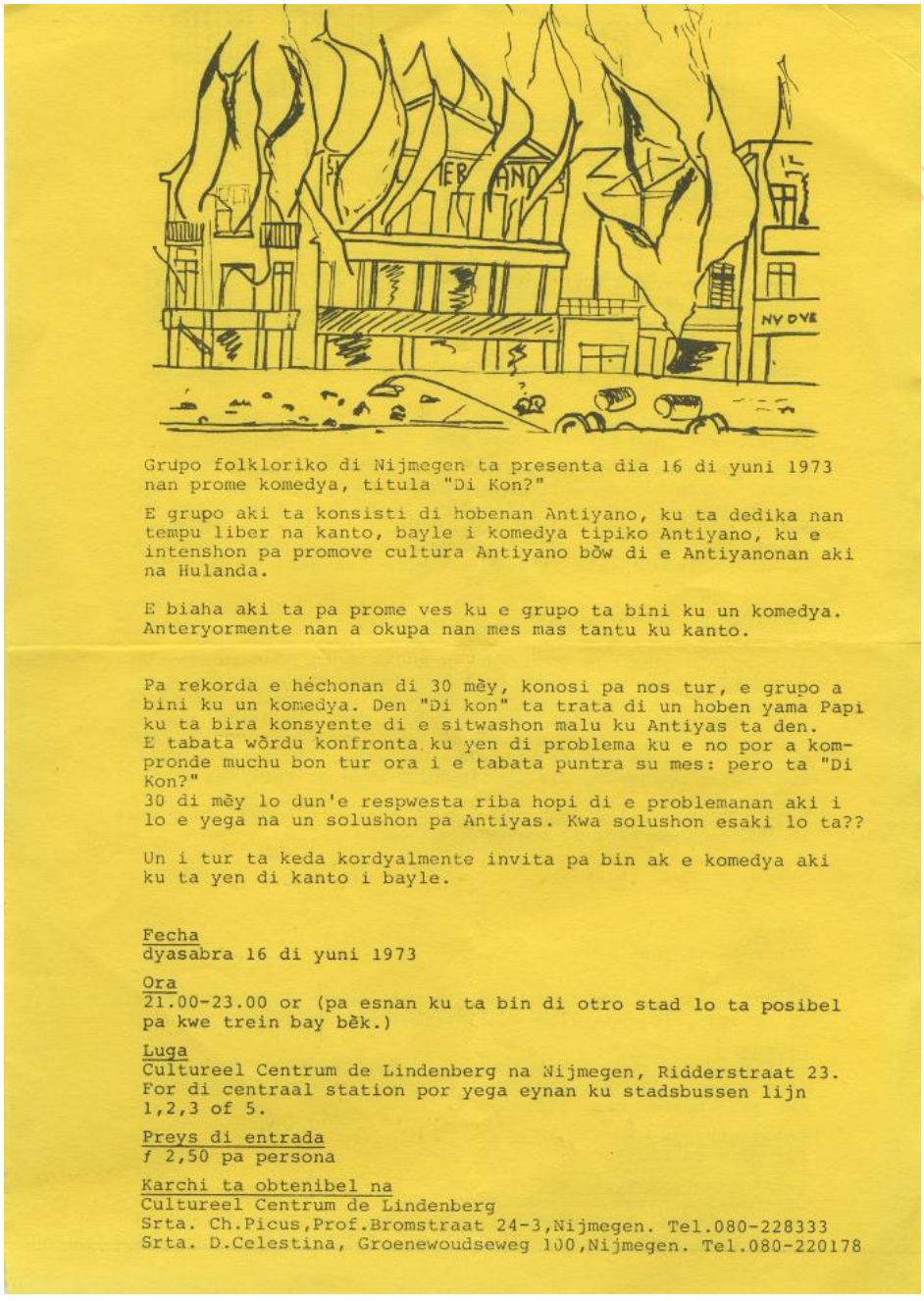

Grupo folkloriko di Nijmegen ta presenta dia 16 di yuni 1973 nan prome komedya, titula "Di Kon?"

E grupo aki ta konsisti di hobenan Antiyano, ku ta dedika nan tempu liber na kanto, bayle i komedya tipiko Antiyano, ku e intenshon pa promove cultura Antiyano bŏw di e Antiyanonan aki na Hulanda.

E biaha aki ta pa prome ves ku e grupo ta bini ku un komedya. Anteryormente nan a okupa nan mes mas tantu ku kanto.

Pa rekorda e hechonan di 30 mĕy, konosi pa nos tur, e grupo a bini ku un komedya. Den "Di kon" ta trata di un hoben yama Papi ku ta bira konsyente di e sitwashon malu ku Antiyas ta den. E tabata wŏrdu konfronta ku yen di problema ku e no por a kompronde muchu bon tur ora i e tabata puntra su mes: pero ta "Di Kon?"
30 di mĕy lo dun'e respwesta riba hopi di e problemanan aki i lo e yega na un solushon pa Antiyas. Kwa solushon esaki lo ta??

Un i tur ta keda kordyalmente invita pa bin ak e komedya aki ku ta yen di kanto i bayle.

Fecha
dyasabra 16 di yuni 1973

Ora
21.00-23.00 or (pa esnan ku ta bin di otro stad lo ta posibel pa kwe trein bay bĕk.)

Luga
Cultureel Centrum de Lindenberg na Nijmegen, Ridderstraat 23. For di centraal station por yega eynan ku stadsbussen lijn 1,2,3 of 5.

Preys di entrada
f 2,50 pa persona

Karchi ta obtenibel na
Cultureel Centrum de Lindenberg
Srta. Ch.Picus,Prof.Bromstraat 24-3,Nijmegen. Tel.080-228333
Srta. D.Celestina, Groenewoudseweg 100,Nijmegen. Tel.080-220178

[90] Arthur Kibbelaar, 'Vulkanische gelaagdheid', in: John Leerdam ed., *De Antillen en ik* (Amsterdam: Meulenhoff 2008) p. 100.
[91] www.passaat.com; Nurah Hammoud, 'Passaat', in: John Leerdam ed., *De Antillen en ik* (Amsterdam: Meulenhoff 2008) p. 62-64.

Sociaal maatschappelijk en culturele instellingen

Midden jaren 1960 komt een nieuwe groep vanuit Curaçao naar Nederland, deze maal zijn het geen studenten maar werknemers die komen.[92] Door de Antilliaanse regering werd als gevolg van een toename van de werkloosheid op de eilanden arbeidsmigratie naar Nederland gepropageerd. Hierdoor kwamen tussen 1963 en 1967 in totaal ongeveer 2500 Antillianen, vooral van Curaçao, naar Nederland. Ze komen in een groot gat terecht. Na bemiddeling van het ministerie van CRM werd in 1971 in Nederland een landelijke stichting opgezet voor de opvang van Antillianen.[93] Uit Curaçao komen naar Nederland:

1962	262	personen
1963	214	
1964	516	
1965	719	
1966	629	
1967	333	
1968	547	
1969	552	
1970	878	
1971	793	
1972	511	

Uit Aruba komen naar Nederland

1969	209	personen
1970	333	
1971	291	
1972	176	

In het *Nieuwsblad van het Noorden* van 24 december 1970 worden de misstanden beschreven die heersen op verschillende werkplekken van Antillianen in Nederland:

> 'Discriminatie kan ook berusten op het idee: die mensen zijn thuis niets gewend, ze zullen het hier al gauw goed vinden. Dan stoppen werkgevers hun buitenlandse arbeiders met vier tot zes man in één kamer, doen hospita's hetzelfde en zitten in een particulier bejaardentehuis in Heemstede zes Antilliaanse meisjes min of meer

Rapport tbv Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[92] W. Koot, *De omvang, richting en samenstelling van de Antilliaanse emigratie* (Amsterdam : Universiteit van Amsterdam, Antropologisch-Sociologisch Centrum 1977) p. 14-15. Deze studie bevat ook een bijlage met de werkgevers in Nederland waar grote groepen Antillianen in de periode 1962-1971 werkten.

[93] Oprichters zijn: de Stichting voor Antillianen in Den Haag, de Stichting Nanzi in Amsterdam, de Stichting Algemene Belangen Antillianen in Rotterdam, de Antilliaanse studentenraad, het aksikomite di Antiyano na Ulanda, Amsterdam, het Protestants centrum voor maatschappelijk werk in Utrecht en het Katholiek landelijk centrum voor maatschappelijke dienstverlening in 's Hertogenbosch. Deze organisaties maken ook deel uit van de "Werkgroep Antillianen" van de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn. 'Door bemiddeling CRM in Nederland: Landelijke stichting gevormd voor opvang van Antillianen', *Amigoe di Curacao*, 2 april 1971.

opgesloten moeten zij een boete betalen als zij onder elkaar Papiamento spreken, mogen zij geen bezoek ontvangen en niet hun eigen Tv-programma uitkiezen, krijgen ze de beloofde opleiding tot verpleeghulp niet en moeten ze het maar verdragen dat de directrice zegt „Die meisjes zijn veel te dom om iets te leren Ze zijn lui en brutaal. Ik zal blij zijn als ik ze kwijt ben" (De meisjes willen wel weg maar kunnen niet want eerst moeten zij de heen- en terugreis aan de directrice terugbetaald hebben.)'[94]

Reclame van de PTT, ca. 1960

In Groningen is dan al de Antilliaanse vereniging Bringamosa actief, met een eigen in de sociëteit, Centro Antiyano Bringamosa.[95] In het tijdschrift voor de leden van Bringamosa verschijnen artikelen in het Papiaments.[96] In Amsterdam is de Stichting N.A.N.Z.I. werkzaam.[97] In Rotterdam stichting 'Dolli Antilli'.[98]

Stichting Ocan is een landelijke (vrijwilligers)organisatie zonder winstoogmerk die zich bezig houdt met projecten en activiteiten gericht op positieverbetering van Caribische

[94] 'Vooroordeel + Onbegrip + Angst maakt Ongewenst', *Nieuwsblad van het Noorden*, 24 december 1970. Een vergelijkbaar verbod om Papiaments te spreken, op een Limburgs internaat: in: Olga Orman, 'Aan de draad van Nanzi', in: John Leerdam ed., *De Antillen en ik* (Amsterdam: Meulenhoff 2008) p. 137.
[95] Stichting voor Antillianen en Arubanen in Groningen e.o. Zie: Nationaal Archief, Landelijke Stichting Welzijn voor Antillianen, Periode: 1968-1976, toegang 2.19.018.
[96] Email Joyce Pereira, 25 oktober 2019.
[97] Email Joyce Pereira, 25 oktober 2019. Zie: Nationaal Archief, Landelijke Stichting Welzijn voor Antillianen, Periode: 1968-1976, toegang 2.19.018. zie ook: Collectie Project Eigentijdse Geschiedenisdragers / Migrantenerfgoed [A.J.M. Kwakernaak, M.A. Brouwer] Stadsarchief Amsterdam, Toegangsnummer: 30110, Periode: 2003 – 2007.
[98] Een tijdgebonden overzicht geeft ook: Sticusa, *Instellingen, fondsen, stichtingen, verenigingen in Nederland en de Nederlandse Antillen die betrokken zijn bij de financiering of de mede-financiering van sociale-, sociaal-culturele en culturele projecten in de Nederlandse Antillen*, vert. in het Papiaments: M. Vos de Jesus ([Amsterdam]: [STICUSA / Stichting voor Culturele Samenwerking] [1981]).

Nederlanders en aanverwante doelgroepen in het Koninkrijk der Nederlanden. Stichting Ocan zet zich sinds 1985 (toen nog als Landelijk Inspraakorgaan Antillianen).[99]

Stichting Algemeen Belang voor Antillianen

instelling van maatschappelijke begeleiding en opvang van Antillianen in Rotterdam en omgeving, vraagt een

Groepswerker(ster)

Functie: het organiseren, stimuleren en coördineren van groepsactiviteiten in overleg en samenwerking met de aanwezige functionaris.

Gegadigden dienen in het bezit te zijn van een diploma Sociale Academie, richting Cultureel Werk, ook die een diploma M.S.A. hebben met ervaring in het groepswerk kunnen reflecteren.

Kandidaten moeten bekend zijn met de Antilliaanse sociale culturele achtergronden ook is bekendheid met het papiamentoe en de engelse taal gewenst.

Salaris: volgens Rijksregeling tot max. ƒ 1.800,- per maand, afhankelijk van leeftijd, ervaring en opleiding.

Sollicitaties te richten aan het bestuur van bovengenoemde Stichting, Postbus 3236, Rotterdam

Voor nadere informatie kunt u zich wenden tot het bureau, Ketenstraat 20, Rotterdam, tel. 010 - 123567.

Inlichtingen 's-avonds: de heer H. Gressmann tel. 010 - 65.65.91

De heer H. Inesia tel. 010 - 37.03.73 VZI

25 nov. 1972, *Het Vrije Volk, democratisch-socialistisch dagblad*

In een korte sketch geven Van Kooten en De Bie een persiflage op de communicatie tussen een Nederlandse winkelier en een gastarbeider. In 'Mehmet Pamuk bij de Groenteboer - Nederlandse taal probleem' (uitgezonden op 8 februari 1984) is Henk Blok, Groentenist, aan het woord:

> 'Ja, dat zogenaamde probleem van de buitenlanders, dat is in de eerste plaats een taalprobleem. Kijk als middenstander moet je natuurlijk een beetje blijven nadenken. […] Nou, zo beheers ik Turks, Marokkaans, in de avonduren studeer ik Papiamento, ja, je móet wel. Want die winkeliers hier in de buurt die gewoon, stug Nederlands blijven praten, raken een mooi stuk klandizie kwijt ...'

Inmiddels is de dialoog van Van Kooten & De Bie dagelijkse kost geworden in meerdere wijken in Nederland. De beste apotheek van Nederland zat in 2017 in de Rotterdamse Afrikaanderwijk, waar het personeel van rekening houdt met iedere klant: 'Turks, Papiaments of Mandarijn, we helpen ieder in hun eigen taal.'[100] In het Antillenhuis werden vanaf 1968 cursussen Papiaments georganiseerd:

> Een cursus voor Papiamentu onder leiding van drs. J.Ph. de Palm is maandagavond 7 oktober [1968] in het Antillenhuis, Badhuisweg 175, Den Haag, aangevangen. Aan het einde van de cursus, die zes maanden zal duren, wordt een certificaat uitgereikt, waarin wordt medegedeeld, dat zij die cursus hebben gevolgd en een elementaire

[99] https://www.ocan.nl/

[100] Jaap Rozema, 'Apotheek van der Laan: Turks, Papiaments of Mandarijn, we helpen ieder in hun eigen taal', op *VersBeton.nl,* 10 oktober 2017.

Report by Committee of Experts on the European Charter for Regional or Minority Languages 2019

> kennis hebben van het Papiamentu. De in de '*Antilliaanse Nieuwsbrief* nr. 7 aangekondigde cursus bleek grote belangstelling te hebben. Zelfs van buiten Den Haag en directe omstreken gaven zich belangstellenden op. Overwogen wordt ook in andere plaatsen in Nederland dergelijke cursussen te openen, indien daarvoor voldoende belangstelling blijkt te bestaan. Het cursusgeld bedraagt f 25, - inclusief het lesmateriaal. Eens in de week wordt de cursus gegeven.[101]

De vraag om cursussen Papiaments wordt tegenwoordig ingevuld door de stichting SPLIKA. Opgericht in 1990, heeft SPLIKA als hoofddoel de mogelijkheid scheppen voor geïnteresseerden om in contact te komen of in contact te blijven met de Antilliaanse cultuur, in het bijzonder met het Papiaments. Verder draagt SPLIKA bij aan het proces van de officiële erkenning van het Papiaments. Ook ondersteunt SPLIKA het gebruik van Papiaments als onderwijstaal.

GEVRAAGD:
Conversatie les
Papiamentu.
Brieven no. 1350 bur. dezes.
ZONDAG ZONDAG

1 okt. 1960, *Nieuwsblad van het Noorden*

Rapport tbv Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[101] *Neerlandia*. Jaargang 72 (1968).

Schrijvers

De Curaçaose auteur Cola Debrot publiceerde zijn *Mijn zuster de negerin* (1935) en later literair werk in het Nederlands, hij verwierf hiermee in het Nederlandse literaire wereld een plek. Ook voor andere Curaçaose auteurs, zoals Boeli van Leeuwen, Tip Marugg, Frank Martinus Arion en Jules de Palm blijft het Nederlands de taal om het grote lezerspubliek in Nederland te bereiken. Maar deze auteurs schrijven ook in het Papiaments. Bij Uitgeverij De Bezige Bij (Amsterdam) verscheen tussen juli 1955 en 1967 onder redacteurschap van Cola Debrot het literair tijdschrift *De Antilliaanse Cahiers*. De Nederlandse Wereldomroep verzorgt midden jaren 1950 radio-uitzendingen in het Papiaments.[102]

Tussen 1968 en 1972 verschenen vijftien nummers van het tijdschrift *Watapana* in Nederland.[103] Wim Rutgers schreef hierover: 'Eind jaren zestig gaf de Arubaanse dichter-criticus-hispanist Henry Habibe met zijn *Watapana* het Antilliaanse studenten-tijdschrift in Nederland, zoals dat in de vorm van *Kakiña* en *Kambio* bekend was geworden, een naar de literatuur toe gerichte wending.'[104] Claassen (1992: 85) noemde het een 'tijdschrift van de Antilliaanse jongeren in Nederland, die op zoek waren naar de eigen identiteit'. Andere bij dit tijdschrift betrokken schrijvers waren Pedro Velasquez, Ramón Todd Dandaré, en Carel de Haseth.

Federico Oduber (1942) moest bij gebrek aan een middelbare school op Aruba, er was alleen een driejarige HBS, zijn opleiding voltooide op de kostschool 'De Breuil' te Zeist. Daarna woonde hij in Nijmegen, waar hij rechten studeerde. Hij publiceerde in het Nederlands en Papiaments. In het tijdschrift *Kambio; portabos independiente antijano* (Verandering: onafhankelijke Antilliaanse spreekbuis) verschenen strijdbare gedichten, die van zijn sociale bewogenheid getuigen.[105]

Begin 1975 werd de Antilliaanse dichter, schrijver, columnist, tolk-vertaler en journalist Luis H. Daal (1919-1997) hoofd van de Afdeling Culturele Zaken in het Antillenhuis. Daal zette zich in voor verbreiding van het Papiaments: 'Vanaf het begin was zijn streven Nederland én België ervan te doordringen dat de taal van het merendeel der Antillianen niet het Nederlands maar het Papiamentu was. Hij organiseerde in het Antillenhuis cursus op cursus en met groot succes. Daarbij trad hij niet zelf als docent op, omdat hij die taak onverenigbaar met zijn functie achtte. Om de eigen letterkunde in die hier volledig onbekende taal bekend te maken, vertaalde hij tientallen gedichten in het Nederlands en ging op dit punt vaak in

[102] 'Autonomie en Papiamentu', *Amigoe*, 26 mei 1955.
[103] *Ñapa*, 23 april 1982.
[104] Rutgers gaat in op de talen die in het tijdschrift gebruikt werden en de doelgroep: 'Gedurende de vier jaren van verschijnen was Watapana een drietalig tijdschrift, met Spaans (25%), Nederlands (50%) en Papiamento (25%), gericht op in Nederland wonende Antilliaanse studenten, Antillianen in hun eigen land, maar ook Nederlanders die geen Papiamento konden lezen.' Wim Rutgers, *Schrijven is zilver, spreken is goud* (1994).
[105] *Kambio* was een initiatief van Antilliaanse studenten uit Den Haag, Leiden, Delft, Amsterdam, Tilburg en Nijmegen. Zie ook: *Schrijversprentenboek van de Nederlandse Antillen* (1980). Zie ook de recente scriptie van Wendeline Flores, *Kambio, De roep om verandering van Antilliaanse studenten in Nederland, 1965-1968*, Bachelorscriptie geschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam 2012.

Report by Committee of Experts on the European Charter for Regional or Minority Languages 2019

concurrentieslag met Cola Debrot die zich ook intens met dit vertaalwerk heeft beziggehouden. Veel van zijn vertaalde gedichten zijn terug te vinden in *Met eigen stem*, het werk dat een samenvatting geeft van de Antilliaanse letterkunde.'[106]

De Caribische schrijversorganisatie Stichting Simia Literario (vert. literair zaad) is een door de schrijver Quito Nicolas in 2001opgerichtte organisatie van Nederlands Antilliaanse en Arubaanse schrijvers in Nederland. Er verschijnen in Nederland ook tweetalige publicaties (Papiaments en Nederlands), onder andere bij Uitgeverij In de Knipscheer. Bij uitgeverij Levendig is een klein fonds Papiamentstalige kinderboeken.[107] Door Oetie Basilio is Nijntje in het Papiaments vertaald: *Nijntje na laman* ([Gorredijk]: Bornmeer [2015])

De Openbare Bibliotheek in Den Haag heeft een specifiek verzamelbeleid ten aanzien van Papiamentstalige literatuur en boeken over de Antillen. De unieke Antilliana-collectie in de Centrale Bibliotheek op het Spui bevat een verzameling met meer dan 4000 boeken, tijdschriften en overheidsuitgaven over de voormalige Nederlandse Antillen geschreven in het Nederlands, Papiaments of Engels. De verzameling is in een open opstelling goed toegankelijk voor geïnteresseerden. De Openbare Bibliotheek organiseert ook in samenwerking met SPLIKA en de Dutch Caribbean Book Club lezingen.

Het doel van de Dutch Caribbean Book Club (opgericht in 2012) is om mensen uit de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba aan te moedigen om (meer) boeken te lezen van auteurs van deze eilanden en informatie te verstrekken over deze auteurs en hun boeken.[108] Dutch Caribbean Book Club organiseert bijvoorbeeld literaire middagen in openbare bibliotheken in steden in Nederland en heeft een uitgebreide website. Voor de verspreiding van boeken van en over de Antillen – ook in het Papiaments geschreven literatuur - is in Nederland de online boekwinkel bookishplaza actief.[109]

Rapport tbv Committee of Experts over het Europees Charter for Regional or Minority Languages 2019

Wetenschappelijk onderzoek in Nederland

In Nederland bestaat een lange traditie van wetenschappelijk onderzoek naar het Papiaments. In Rotterdam was eind jaren 1920 mej. drs. A.E. Winkel actief als docent Papiaments, zij was ook betrokken geweest bij overleg over het opzetten van een 'West-Indische leergang' aan de Universiteit Leiden en stond in contact met de voornoemde prof. Hesseling.[110] Raul G. Römer was de eerste docent Papiaments aan de UvA. Hij startte in 1955 met de Amsterdamse hoogleraar J.A. van Praag en drs. H.A. Combé het systematisch onderzoek naar het

[106] Freek van Wel, 'Luis H. Daal', *Ons Erfdeel*. Jaargang 27 (1984).
[107] https://boekwinkel.levendiguitgever.nl/15-caribische-kinderboeken
[108] https://dutchcaribbeanbookclub.wordpress.com
[109] https://www.bookishplaza.com/
[110] 'Plannen voor een West-Indische leergang', *Leidsch Dagblad*, 27 september 1928. *West-Indische Gids,* 1928, Volume 12, p. 293. *Verslag West-Indische Leergang over 1930* door F. G. Schalkwijk.

Papiaments.[111] De Walburgpers (Zwolle) publiceerde vanaf 1978 meerdere drukken van de '*Dikshonario Papiamentu-Ulandes / Ulandes-Papiamentu'* van de hand van Mario Dijkhoff (7e druk 2019).[112] In 1993 promoveerde Marta Dijkhoff op haar proefschrift 'Papiamentu word formation' aan de UvA. In 1996 promoveerde Efraim Frank Martinus (beter bekend onder zijn pseudoniem Frank Martinus Arion) zijn proefschrift 'The Kiss of a Slave' over de oorsprong van het Papiaments aan de UvA.

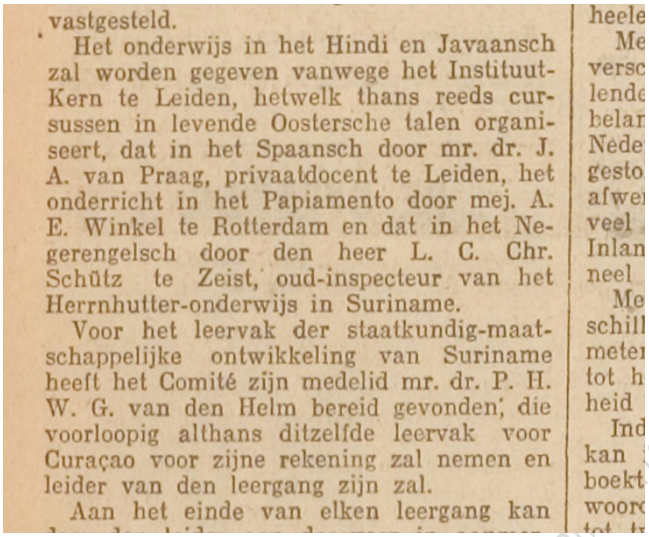

vastgesteld.

Het onderwijs in het Hindi en Javaansch zal worden gegeven vanwege het Instituut-Kern te Leiden, hetwelk thans reeds cursussen in levende Oostersche talen organiseert, dat in het Spaansch door mr. dr. J. A. van Praag, privaatdocent te Leiden, het onderricht in het Papiamento door mej. A. E. Winkel te Rotterdam en dat in het Negerengelsch door den heer L. C. Chr. Schütz te Zeist, oud-inspecteur van het Herrnhutter-onderwijs in Suriname.

Voor het leervak der staatkundig-maatschappelijke ontwikkeling van Suriname heeft het Comité zijn medelid mr. dr. P. H. W. G. van den Helm bereid gevonden, die voorloopig althans ditzelfde leervak voor Curaçao voor zijne rekening zal nemen en leider van den leergang zijn zal.

Aan het einde van elken leergang kan

27 sept. 1928, *Leidsch Dagblad*

Papiamentoe op de g.u. van Amsterdam

Met ingang van het nieuwe cursusjaar zal aan de gemeente universiteit van Amsterdam een begin gemaakt worden met het onderwijs in het Papiamentoe, een mengtaal uit Spaans, Nederlands en negertalen, gesproken door de bevolking van Curaçao, Bonaire en Aruba. Als docent zal optreden drs. R. G. Römer, assistent van prof. mr. dr. J. A. van Praag, hoogleraar Spaanse taal en letterkunde. Het is voor het eerst, zowel in Nederland als elders, dat universitair onderricht in deze taal wordt gegeven.

30 sept. 1957, *Algemeen Handelsblad*

[111] E. Maduro, 'Nos a bai Ulanda, Antillianen in Nederland 1634-1954', in: E. Maduro & G. Oostindie, *In het land van de overheerser, Antillianen en Surinamers in Nederland 1634/1667-1954* (Dordrecht 1986). 'Colleges in Papiamento in Amsterdam', *Neerlandia.* Jaargang 61 (1957).

[112] Mario Dijkhoff, *Bokabulario Papiamentu-Ulandes = Woordenlijst Nederlands-Papiaments*, 1e dr (Walburg Pers 1976).

Papiaments als schoolvak in Nederland

Kook en Narain beschrijven in 1993 de situatie van het Papiaments in Nederland, waarbij wordt vastgesteld dat de Nederlandse overheid in het Nederlandse schoolsysteem geen specifieke maatregelen m.b.t. het Nederlands en Papiaments leren heeft genomen voor de meertalige kinderen uit de Antillen.[113] Uit een onderzoek van prof. Extra c.s. uit 2002 blijkt dat de behoefte en feitelijke deelnamen aan taalonderwijs onder leerlingen in het voortgezet onderwijs in zes Nederlandse gemeenten sterk uiteen loopt. In deze gemeenten hebben 2217 leerlingen behoefte aan les in het Papiaments, maar enkel 70 leerlingen krijgen deze kans.[114]

In het schooljaar 1989-1990 heeft de Haagse Anne Frank Mavo het Papiaments als keuzevak opgenomen.[115] De Antilliaanse leerlingen van de school kregen per week een uur les in het Papiaments en een uur in het Spaans. Omdat het vak Papiaments in Nederland geen examenstatus had, deden de Antilliaanse leerlingen examen in Spaans. Dankzij de kennis van het Papiaments behaalden de leerlingen voor het examen Spaans op het C- en D- niveau zeer hoge cijfers (achten en negens).[116] In 2004 werd het onderwijs in de zgn. allochtone levende talen door de politiek wegbezuinigd.

Voor kinderen die nog niet leerplichtig zijn, en op een kinderdagverblijf of peuterspeelzaal zitten is een speciale (voor-)leesmethode ontwikkeld. *Tomke* is een programma voor de voor- en vroegschoolse educatie dat taalgebruik en ontluikende geletterdheid stimuleert. Het bestaat uit aantrekkelijk geïllustreerde boeken, cd's, televisieprogramma's, een interactieve website en activiteiten voor leidsters van speelzalen en kinderdagverblijven. Naast de Friese variant is er een serie in het Bildts, in het Stellingwerfs, maar ook in het Papiaments. Deze boekjes worden buiten Friesland ook op de Antillen en in Nederland gebruikt.[117]

In 2012 heeft het hoofdbestuur van Levende Talen, die zich inzet voor de bevordering en de ontwikkeling van het vreemde talenonderwijs in Nederland, besloten tot de oprichting van de sectie Papiaments. De sectie Papiaments behartigt de belangen van docenten Papiaments in den brede zin in alle delen van het Koninkrijk.[118]

Rapport t.b.v. Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

---

113 H. Kook & G. Narain, 'Papiamento', in Extra, G., & Verhoeven, L. (Eds.), *Community languages in the Netherlands* (European Studies on Multilingualism; No. 3) (Amsterdam: Swets & Zeitlinger 1993). Zie ook Gaston Dorren, *Nieuwe Tongen* (Den Haag: SDU 1999); H. Kook & Ringeling, *De Antillianen* (Muiderberg 1984); Goretti Narain, *Taaltalent in ontwikkeling* (1995).

114 Gegevens uit Extra, Guus, Rian Aarts, Tim van der Avoird, Peter Broeder, Kutlay Yağmur: *De andere talen van Nederland thuis en op school* (Bussum: Coutinho 2002) p. 197. Leerlingen konden meer dan één taal opgeven dus de totalen zijn hoger dan het aantal informanten.

115 'Turkse scholieren slagen of zakken in hun moedertaal', *NRC,* 27 mei 1991.

116 De docenten Ronnie Helm en Chila Bolivar verrichtten pionierswerk in deze periode, niet alleen op het gebied van onderwijs, ook op het gebied van leerlingbegeleiding. Vanuit het Antillenhuis gaf Ronnie Martineen belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van het onderwijs in Papiaments op de Anne Frank Mavo. Permanente steun op didactisch terrein ontving Willem Gijsen de school van het bestuur van de stichting SPLIKA onder leiding van haar voorzitter Ruben Severina. De initiatiefnemer van de invoering van Papiaments op de Anne Frank Mavo was de directeur van deze school,. Hij werd thuis door zijn Antilliaanse echtgenote gestimuleerd om het Papiaments in de taalzone van de school op te nemen. Email van Willem Gijsen, 30 oktober 2019.

117 Riemkje Pitstra, *Tomke : tin fiesta! : naar het circus, skol grandi, buskuchi-lèter, Romkedag!* [Afûk 2011]. Zie ook: Jacomine Nortier, *Nederland meertalenland : Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid* (Amsterdam: A'dam University Press 2009).

118 https://levendetalen.nl/talensecties/sectie-papiaments/

Nieuwsblad van het Noorden, 22 juni 1989

Papiamento keuzevak op Mavo

Van onze redactie binnenland

DEN HAAG — Papiamento, de onofficiële tweede taal op de Nederlandse Antillen, wordt volgend schooljaar een keuzevak op de Anne Frank Mavo in Den Haag. Antilliaanse en Arubaanse leerlingen krijgen de mogelijkheid om naast hun normale vakkenpakket deze taal als extra vak te kiezen. W. Gijsen, directeur van de Anne Frank Mavo, heeft dit woensdag meegedeeld.

Op de Haagse Mavo kunnen leerlingen sinds twee jaar afstuderen op Arabisch en Turks. In 1991 zullen de eerste leerlingen eindexamen in deze talen doen.

Hiervoor krijgt de Anne Frank Mavo steun van de overheid. "De moeilijkheid van het Papiamento is echter dat het een niet-officiële taal is", aldus Gijsen. "De rijksoverheid vergoedt de kosten voor eigen taalonderwijs alleen als het de officiële landstaal is in het land van herkomst."

Het beleid in Den Haag is er op gericht onderwijs in eigen taal van de etnische groepen in Nederland te stimuleren. "In contacten met mensen van de Antilliaanse ambassade heb ik begrepen dat het Papiamento wellicht binnenkort wordt erkend als officiële tweede taal naast het Nederlands", zo zei een hoopvolle Gijsen.

De uit Curacao afkomstige Ronald Helm is aangetrokken als leraar. Het project, om het "eigen taalonderwijs en de eigen identiteit te bevorderen", heeft volgens Gijsen de volledige ondersteuning van de volgemachtige minister van de Nederlandse Antillen, Edsel Jeserun.

22 juni 1989, *Nieuwsblad van het Noorden*

Report by Committee of Experts on the European Charter for Regional or Minority Languages

Gebruik van het Papiamentu in de Kerk

Verschillende kerkgenootschappen in Nederland maken specifiek gebruik van voorgangers die in het Papiaments preken en spreken. Voorganger Cherrel Francisca, tussen 2006 en 2013 actief in de Zevende-dags Adventistenkerk in Rotterdam, werkte ook bijbelstudies in het Papiaments uit.[119] Dit kerkgenootschap was met op Antillianen gerichte 'Antillean Ministries' diensten actief in Rotterdam-Noord, Delft, Amsterdam en Tilburg.

Straatcultuur en jongerentaal

Straattaal is een amalgaan van de thuistalen die jongeren vooral in de grote steden spreken, het veranderd zodoende constant. Waar in de jaren tachtig en negentig van de twintigste eeuw de invloed vanuit het Papiaments en het Surinaams het grootst waren, dragen tegenwoordig ook het Marokkaans-Arabisch, Berbers en Turks bij aan de woordenschat.[120] Jennifer Fun schreef in 2014 een scriptie over codewisseling onder Arubanen met de titel 'Es style di alles mag'. Ze toont aan op welke wijze het Nederlands, Papiaments en Engels tot een geheel gesmeed worden op sociale media door Papiamentstalige personen op Aruba en in Nederland – al is dit laatste niet geproblematiseerd in de studie.[121]

In de in Nederland gecreëerde hiphop en rapmuziek wordt veel gebruik gemaakt van deze taal. Het *Groene boekje* kent sinds 2015 verschillende woorden die van Papiamentse afkomst

[119] https://www.adventist.nl

[120] https://straatwoordenboek.nl; Jiska Duurkoop, *Straatpraat : hoe moderne straattaal Nederland verenigt en verdeelt* (Amsterdam: Athenaeum-Polak & van Gennep 2018). Al komen in het boek van Oppier *Lekker belangrijk!, jongerentaal in Nederland* ('s-Gravenhage: Uitgeverij BZZTOH 2004) maar enkele Papiamentse woorden voor.

[121] Jennifer Fun, *"Es style di alles mag", Een onderzoek naar het taalgebruik van Arubanen,* Masterscriptie Interculturele Communicatie, Universiteit Utrecht 2014, p. 40.

zijn, waaronder rooi, trankeer en knoek. Er is hier dus sprake van beïnvloeding van het Nederlands door het Papiaments.[122]

De geschiedenis van de nieuwkomers in Nederland moet nog geschreven worden, al zijn ze er al ruim drie eeuwen. De archiefstukken die vereist zijn om deze geschiedenis te schrijven zijn echter maar sporadisch bewaard in stads- of streekarchieven. Ook voor dit verkennende onderzoek moest van oral history gebruik gemaakt worden, zij het in de vorm van Emails van meerdere informanten. Toch worden de eerste stappen gezet om de cultuur van de voormalige inwoners van de ABC-eilanden in Nederland vast te leggen. . De beeldbank van het regionaal archief Dordrecht heeft een grote collectie materiaal uit de recente geschiedenis en culturele uitingen van de Antilliaanse gemeenschap in die stad onder de titel 'Collectie Nos Tesoro'.[123] Hier komen de carnavalsgroep Maskarada di Bonaire, de artiest Edwig Martina alias Wiki Wachi en de activiteiten van de Stichting Bon-Aire aan bod.

[122]; https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/papiaments-erkend-in-nederlands-taal/
[123] https://beeldbank.regionaalarchiefdordrecht.nl

Afsluiting

Met de eerste geschreven documenten over het gebruik van het Papiaments in Nederland uit 1783, de aanwezigheid van mensen uit alle lagen van de bevolking van de Antillen in Nederland sinds het begin van de activiteiten van de WIC, en een duidelijke patroon van Antillianen die elkaar in Nederland opzoeken bij korter en langer verblijf, moge duidelijk zijn dat er al eeuwen sprake is van aanwezigheid van het Papiaments – de taal van de ABC-eilanden in het Europese deel van Nederland, en kan deze taal beschouwd worden als traditioneel verbonden met dit land. Deze vaststellingen leiden automatisch tot de erkenning onder deel II van het Handvest van het Papiaments in Europees Nederland. Het Papiaments zoals gebruikt op Bonaire en in Nederland valt dus onder de definitie en bescherming van art. 1 van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden. Streektalen of talen van minderheden zijn namelijk talen die:

> *i. van oudsher worden gebruikt in een bepaald gebied van een Staat door onderdanen van die Staat die een numerieke minderheid vormen ten opzichte van de overige bevolking van de Staat; en*
> *ii. verschillen van de officiële taal/talen van die Staat;*
> *hieronder worden niet verstaan de dialecten van de officiële taal/talen van de Staat* […]

Het Papiaments geniet bescherming onder deel II van het Handvest. Hiertoe is in de afgelopen jaren vanuit meerdere zijden aangedrongen. Genoemd kunnen worden:

Nog voor de datum van 10-10-10 heeft het bestuurscollege van Bonaire op 21 februari 2008, de internationale dag van de moedertaal, in een schrijven aan de staatsecretaris van Koninkrijksrelaties Bijleveld, zijn bezorgdheid geuit over de status van het Papiamentu in de nieuwe staatkundige structuur. Het bestuurscollege heeft aandacht gevraagd voor de rol die de in Nederland geldende wettelijke regelingen ten aanzien van regionale talen kunnen spelen bij een betere bescherming van het Papiamentu. Hierbij was het doel om een wettelijke regeling tot stand te laten komen die recht doet aan de rol en status die het Papiamentu in de samenleving heeft.

In een motie van 22 december 2009 heeft de Eilandsraad van Bonaire de Nederlandse regering opgeroepen het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden toepasselijk te laten zijn op het Papiaments.

Bij de behandeling van de Rijkswet voor de wijziging van het Statuut in verband met de opheffing van de Nederlandse Antillen werd door de bijzondere gedelegeerde Sulvaran een motie ingediend die ertoe strekte dat het wenselijk is vast te leggen dat binnen het Koninkrijk de Nederlandse taal, de Papiamentse taal en de Engelse taal officieel erkende talen zijn. Voorgesteld werd in het Statuut voor het Koninkrijk de erkenning van de Nederlandse, de

Rapport van Committee of Experts on the European Charter for Regional or Minority Languages 2013

Friese taal, de Papiamentse en de Engelse taal te regelen.[124] De motie is aangenomen, hier is echter nog geen gevolg aan gegeven.[125]

Het Europeesk Buro foar Lytse Talen (EBLT) pleitte in 2017 er voor dat Papiamentu een zelfde status als de Friese taal verdient. Het bureau schreef dit in een brief aan kabinetsinformateur Edith Schippers: 'Romme erkenning en beskerming fan dy taal, yn it ramt fan it Europeesk Hânfêst, sil nei ús ferwachting in positive ynfloed hawwe op de relaasje fan Karibysk Nederlân mei it Europeeske heitelân.'[126]

Rapport tbv Committee of Experts van het European Charter for Regional or Minority Languages 2019

[124] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, 32 213 (R1903), nr. 38/44, motie van de bijzondere gedelegeerde Sulvaran c.s., 14/15 april 2010.
[125] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, stemmingen 15 april 2010, TK 77, p. 77-6562-6564.
[126] *Leeuwarder Courant*, 26 april 2017.